

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**KONKURENCE SPISOVNÝCH VARIANT VE 3. OSOBĚ PLURÁLU
INDIKATIVU PRÉZENTU SLOVES 4. PRÉZENTNÍ TŘÍDY VZORU SÁZÍ V
ČASOPISE RYBÁŘSTVÍ**

COMPETITION OF STANDARD VARIANTS IN THE THIRD PERSON OF THE
PLURAL OF THE INDICATIVE OF THE PRESENT OF THE VERBS OF THE
FOURTH VERBAL CLASS OF THE PATTERN "SÁZÍ" IN THE MAGAZINE
RYBÁŘSTVÍ

Hana Kálalová

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Sojka, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání – Speciální pedagogika se zaměřením na vzdělávání

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Konkurence spisovných variant ve 3. osobě plurálu indikativu přítomnosti sloves 4. přítomní třídy vzoru sází v časopise Rybářství* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12.7.2021

.....
Hana Kálalová

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce, PhDr. Pavlu Sojkovi, Ph.D., za cenné rady, vstřícnost a ochotu v průběhu zpracování této práce.

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zabývá konkurencí variant typu *sází* a *sázejí* v psané spisovné češtině. V teoretické části je shrnuta tato tvaroslovná konkurence v gramatikách a později i v odborných bohemistických textech. Zároveň se v jednotlivých obdobích poukazuje na různé přístupy při řešení tohoto kodifikačního problému. V praktické části pak práce využívá data shromážděná rozbořem článků časopisu *Rybářství* mezi lety 2018-2019 a porovnává je s daty získanými z textů z internetového serveru *iDNES* mezi lety 2013-2014. Přitom se do úvahy bere délka časového úseku, po kterou se u sloves tohoto vzoru připouští obě varianty. Cílem je postihnout současnou situaci v užívání obou variant vzoru *sází* v psaném textu a snad i naznačit vývojovou tendenci.

KLÍČOVÁ SLOVA

4. prezentní třída, vzor *sází*, spisovná čeština, morfologická variantnost

ANNOTATION

The topic of this bachelor thesis is the competition of declension variants of types „sází“ and „sázejí“ in written standard Czech language. The theoretical part of the thesis summarizes this accident competition in grammatic and later in academic bohemian texts. Furthermore, the thesis points out different approaches to solving this codification problem. The practical part of the thesis uses data collected by analysing articles in the journal Rybářství between 2018-2019 and compares them with data obtained from texts from the Internet server iDNES between 2013-2014. The thesis takes into account the time period that the verbs are allowed to be used with both variants. The goal is to demonstrate the current situation in the use of both variants of the pattern in the written text and possibly suggest the overall tendency to which the development is directed.

KEYWORDS

IV-verb-class, sázet conjugation type, Standard Czech, morphological variation

Obsah

ÚVOD.....	7
1 NORMA, KODIFIKACE, ÚZUS	9
2 VARIANTNOST VE FORMÁLNÍM TVAROSLOVÍ	10
2.1 Dubleta.....	10
3 TRŽDĚNÍ SLOVES	11
3.1 4. třída přezentní slovesná.....	11
3.1.1 Kolísání mezi vzory <i>prosit – trpět</i>	12
3.1.2 Kolísání mezi vzory <i>trpět – sázet a prosit – sázet</i>	12
3.1.3 Zdvojená slovesa	12
4 HISTORIE A VÝVOJ 4. PRÉZENTNÍ TRŽDY SLOVESNÉ	13
4.1 Období od konce 10. století	13
4.2 Období od konce 14. století	13
4.3 Období od 16. století.....	13
4.4 Období od 17. století.....	14
4.5 Období národního obrození	14
4.6 Jan Gebauer a Historická mluvnice jazyka českého	15
4.6.1 Trždění sloves v Historické mluvnici jazyka českého	16
4.7 Počátek 20. století	18
4.7.1 Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví	18
4.8 První polovina 20. století	19
4.9 Druhá polovina 20. století.....	22
4.9.1 Padesátá léta	23
4.9.2 Šedesátá léta	24
4.9.3 Sedmdesátá léta	26

4.9.4	Osmdesátá léta.....	26
4.9.5	Devadesátá léta.....	29
4.9.6	Období od roku 2000 až do současnosti.....	29
5	EMPIRICKÁ ČÁST.....	31
5.1	Faktory, které mohou ovlivnit volbu varianty	32
5.2	Materiál.....	32
5.3	Metoda zpracování.....	33
5.4	Výsledky – skupina A.....	34
5.4.1	Výsledky – otázky	36
5.5	Výsledky – skupina B.....	38
5.6	Výsledky – skupina C.....	39
5.7	Shrnutí výsledků a jejich interpretace.....	39
6	Závěr.....	42
7	Seznam použitých informačních zdrojů	44

ÚVOD

Tématem této bakalářské práce je konkurence variant ve 3. os. plurálu indikativu přítomného aktiva sloves čtvrté přítomné třídy slovesné vzoru *sází* ve spisovné češtině.

V současné době je u všech sloves vzoru *sází* kodifikována dubleta -ejí/-í, k tomuto kroku však vedla poměrně dlouhá cesta. Zejména po celé 20. století probíhala živá diskuse mezi odborníky týkající se tohoto kodifikačního problému. Počet sloves s dubletou se během minulého století postupně rozrůstal, až kodifikace z roku 1993 připustila zakončení -í u všech sloves tohoto vzoru.

Práce je rozdělena na dvě hlavní části, a to na část teoretickou a část empirickou. V úvodu teoretické části jsou nejprve vymezeny pojmy norma, úzus a kodifikace, druhá kapitola se pak krátce věnuje variantnosti ve formálním tvarosloví a označení dubleta. Ve třetí kapitole je představen současný systém klasifikace sloves a podrobně rozebrána situace ve čtvrté třídě slovesné. Čtvrtá, nejrozsáhlejší kapitola, popisuje historický vývoj sloves v současné čtvrté třídě slovesné, a to od konce 10. století, přes popis problému v mluvnicích dospívá až ke století dvacátému.

Celé dvacáté století bylo z řad různých odborníků bohaté na příspěvky týkající se této problematiky. Tuto skutečnost reflektuje i tato práce a období rozděluje na dvě hlavní části, na první polovinu a druhou polovinu 20. století. Ve druhém období se pak vývoji věnuje podrobněji po jednotlivých desetiletích.

Nelze opomenout ani dobu nejnovější, proto je na konci teoretické části zařazena kapitola popisující současnou situaci, tedy období od roku 2000.

Na teoretickou část navazuje část empirická. V ní jsou nejprve shrnuty faktory, které mohou ovlivnit volbu varianty, tj. použití tvaru *oni sází* či *oni sázejí*. Následuje charakteristika zkoumaného materiálu a metody jeho zpracování.

Sběr dat pro výzkum probíhal během dvou let (2018-2019) v periodiku Rybářství. Cílem bude zjistit stav v užívání jednotlivých variant vzoru *sází* v současné čtvrté přítomné třídě slovesné, jež ani v současné době nepřestává být sledovaným tématem. Zároveň půjde o porovnání s výzkumem uskutečněným o pět let dříve Pavlem Sojkou a publikovaný v časopise *Naše řeč*.

Bakalářská práce je tedy zaměřena nejprve na teoretický popis problematické variantnosti ve tvarech 3. os. č. mn. vzoru *sází* ve čtvrté prezentní třídě slovesné a pomocí výzkumu se snaží přispět k poznání úzu po 25 letech od kodifikace dublety.

1 NORMA, KODIFIKACE, ÚZUS

V této práci se budou objevovat pojmy norma, kodifikace a úzus. Proto považujeme za vhodné nejprve vysvětlit jejich význam.

Jako norma se původně označoval „*soubor jazykových prostředků pravidelně užívaných a považovaných za závazné*“ (Havránek, 1932, cit. dle Homoláče a Nebeské, 2000). Homoláč a Nebeská však upozorňují na skutečnost, že vnímání tohoto pojmu se průběžně měnilo. Postupně se začaly rozlišovat normy stylové a komunikační. Zatímco předmětem stylových norem se stal způsob výběru jazykových prostředků, komunikační normy se začaly chápat jako „*pravidla, zásady, principy, podle nichž (jakožto mluvčí) volíme takové komunikační prostředky (jazykové i nejazykové), které považujeme v dané situaci za vhodné, přiměřené, popř. žádoucí*“ (Homoláč a Nebeská, 2000, s. 102).

Normu zachycují mluvnice a některé jevy, které norma obsahuje, jsou pak kodifikovány. Internetová jazyková příručka k pojmu kodifikace uvádí, že „*kodifikací rozumíme zachycení souboru spisovných jazykových prostředků, tj. těch, které dané jazykové společenství považuje za ustálené, závazné a národně reprezentativní, ve slovnících a v jazykových příručkách*“ (IJP, © 2008–2021)

Přísnější kodifikace nastává u pravopisu a tvarosloví, naopak mnohem volnější bývá u slovní zásoby a skladby. Norma se stále pomalu mění a kodifikace na tyto změny reaguje s určitým zpožděním. Od normy se liší úzus, tj. ustálená jazyková zvyklost (Šmilauer, 1972).

Jedlička (1950, s. 122) taktéž definuje jazykovou normu jako soubor toho, „*co je v jazyce pravidelné, obvyklé a co má sklon u většiny příslušníků jazyka k přijímání závaznému. Mluvnice a slovníky jsou tedy — nebo mají být — kodifikací toho, co pocituje většina příslušníků jako v jazyce obvyklé, zákonité, závazné.*“

Jak už bylo řečeno, spisovný jazyk se neustále vyvíjí. Některé změny se posléze promítnou v kodifikaci, objevují se v kodifikačních příručkách. „*Cílem kodifikačních děl je zjistit a zachytit spisovnou normu a stanovit a formulovat pravidla užívání jazykových prostředků k cílům jazykové výchovy*“ (Jedlička, 1964, s. 16).

Na závěr této kapitoly ještě uvedeme definice pojmů z triády úzus – norma – kodifikace tak, jak jsou popisovány v současnosti.

Beneš (2019, s. 91) definuje normu jako „soubor sdílených pravidel, existujících v intersubjektivě myslí jednotlivých členů řečového společenství“. Kodifikaci pak popisuje jako „formulování vět o pravidlech (kodifikování) a shromáždění souboru jednotlivých vět o pravidlech (kodifikátů) v nějakém typu lingvistické publikace, v kodexu“ (tamtéž).

V souvislosti s tématem práce budou například zmíněny kodifikační úpravy ve vydání *Pravidel českého pravopisu* z let 1902, 1941, 1957 a 1993.

2 VARIANTNOST VE FORMÁLNÍM TVAROSLOVÍ

Formální morfologie (formální tvarosloví) je vědní disciplína, která zkoumá slovní tvary ohebných slovních druhů. U sloves stanovuje tvaroslovné slovesné typy (konjugační). Tvaroslovná paradigmata (soustavy tvarů) jsou pak tvořena soubory tvarů slov, která patří k jednotlivým tvaroslovným typům. Jedná se pak buď o paradigmata jmenná (deklinační), nebo slovesná (konjugační) (Čechová a kol., 2011).

Jak již bylo zmíněno, spisovný jazyk se neustále vyvíjí. Morfologická stavba jazyka tak má dynamický charakter. Spisovný jazyk má na jedné straně svou stálou normu, na straně druhé uvnitř této normy dochází k rozvíjení určitých rozdílů. Tato variantnost jazyka se projevuje tak, že zároveň vedle sebe existují takové výrazové prostředky, které mají stejný význam a které vznikly během vývoje. Odráží se v ní tak historický vývoj jazyka a zároveň též vývoj současného spisovného jazyka. Jde o tzv. dynamiku spisovné normy (Komárek a kol., 1986). „*Tendence k pružné ustálenosti a jednotnosti normy a tendence k variantnosti jsou dva základní opoziční rysy, jimiž je spisovná norma podmíněna a udržována*“ (tamtéž, s. 267).

2.1 Dubleta

V důsledku historického vývoje, pohybem v normě, dochází k variantnosti, tj. ke vzniku dublet. Situaci ve čtvrté třídě slovesné ovlivnil např. hláskový vývoj. Uvnitř jednotlivých časovacích typů se na jedné straně vytvořily rozdíly, na druhé straně docházelo a dochází i k jejich postupnému vyrovnávání. Výsledkem bývá formálně morfologická varianta – variantní tvar (dubleta). Dublety mají stejný gramatický význam, ale mohou se lišit stylovým zabarvením, dobovým výskytem atd., ve spisovném jazyce většinou slouží stylové diferenciaci. Někdy se lze rovněž setkat s trojicí variantních prostředků, potom se jedná o tripletu. (Komárek a kol., 1986).

3 TRÍDĚNÍ SLOVES

Z oblasti formálního tvarosloví se bakalářská práce zaměřuje na slovesa (verba), a to na čtvrtou přítomnou třídu slovesnou a konkurenci variant *-í/-ejí*. Tato kapitola však nejprve shrne systém třídění sloves. Podrobněji se budeme věnovat pouze již zmíněné čtvrté třídě slovesné. Popis vychází z přehledu uvedeného v Čechové a kol. (2011).

I. třída slovesná představuje neměnnou skupinu sloves, kam se řadí slovesa s kmenotvornou příponou přítomnou *-e-*. Podle kmenotvorné přípony minulých se odlišují jednotlivé vzory, a to *nese/peče, bere/maže a tře*.

II. třída slovesná je zastoupena slovesy se složenou kmenotvornou příponou *-n-e*, vzory *tiskne, mine a začne*. Vlivem vyrovnávání tvarů tvořených z minulého kmene směrem k typu *mine – minout*, vzniká v této třídě mnoho variantních dvojic.

Do III. třídy slovesné patří slovesa se složenou kmenotvornou příponou přítomnou *-j-e* nebo *-uj-e*. Typ *kryje* je neproduktivní, typ *kupuje* je považován za vůbec nejproduktivnější.

Do IV. třídy slovesné se řadí slovesa, jejichž kmenotvorná přípona přítomná je *-í*. Tato třída bude samostatně popsána v následující podkapitole.

V. třída slovesná obsahuje pouze vzor *dělá*, jenž patří zároveň mezi nejsilněji zastoupené vzory. K tomuto vzoru náleží především slovesa odvozená.

3.1 4. třída přítomná slovesná

Jak již bylo řečeno, slovesa čtvrté třídy slovesné charakterizuje kmenotvorná přípona přítomná *-í-*. V této třídě se nacházejí dva konjugační typy, a to vzor *prosit* (s minulým kmenem na *-i-*) a vzory *trpět* a *sázet* (s minulým kmenem na *-ě/e-*). Zatímco typ *trpí* je neproduktivní, *sází* je produktivní. Dále se od sebe liší tvary 3. os. č. mn. přítomného času, v tvarech rozkazovacího způsobu a přechodníku přítomného (Čechová a kol., 2011).

Dvě třetiny všech sloves této třídy tvoří slovesa vzoru *prosit*. Přítomné tvary tohoto vzoru jsou shodné s tvary vzoru *trpět*. Tvary vzoru *trpět* se pak liší tvary minulými, které mají kmenotvornou příponu *-ě/e-*. K tomuto vzoru se řadí některá základní slovesa (*sedět, slyšet*) a slovesa, která mají citoslovečný charakter (*bzučet, pištět*). Třetí vzor *sázet* je zastoupen odvozenými slovesy. V těch tvarech, v nichž se tento vzor liší od dvou vzorů již zmíněných,

se tvary vzájemně vyrovnávají, dochází ke vzniku dublet a tím k výraznému kolísání (tamtéž). Zejména konkurence 3. os. č. mn. času přítomného typu *sázejí* a *sází* je předmětem popisu v další části práce.

3.1.1 Kolísání mezi vzory *prosit* – *trpět*

Právě proto, že se tyto dva vzory liší pouze tvary minulými, dochází k jejich kolísání. Toto kolísání se týká zvukomalebných sloves, např. *chraptět/chraptit* (Čechová a kol., 2011).

3.1.2 Kolísání mezi vzory *trpět* – *sázet* a *prosit* – *sázet*

Jedná se především o přechod sloves od vzoru *sázet* ke vzoru *trpět* (např. *mizet*). Méně častý je přechod opačný, ten se týká pouze sloves s tzv. dlouhou předponou (např. *náležet*). Mezi vzory *prosit* a *sázet* se vyrovnávání pomocí dublet týká jen několik sloves. Tato slovesa si ale vytvořila dvě řady tvarů se stejným významem. Nazývají se zdvojená slovesa (tamtéž).

3.1.3 Zdvojená slovesa

Chromý (2013) tuto skupinu pokládá za specifickou kategorii, která se vytvořila v rámci čtvrté třídy slovesné. Zároveň uvádí výčet sloves, jež bývají do této kategorie řazena: *muset/musit*, *bydlet/bydlit*, *myslet/myslit*, *šilet/šilit*, *kvílet/kvilit*, *hanět/hanit*. Historicky mezi tuto skupinu též řadí slovesa: *bujit/bujet*, *slzit/slzet*, *puchřit/puchřet*, *lačnit/lačnět*. Dále autor připomíná, že se objevuje řada tvrzení týkajících se této problematiky. Někteří autoři zařazují sloveso *myslet* ke kolísání mezi vzory *prosit* a *trpět*, někteří mezi zdvojená slovesa. Sám autor sice připouští, že se odborná literatura u slovesa *myslet* spíše přiklání k názoru, že jde o paradigmata vzorů *prosit* a *trpět*, přesto při svém výzkumu vychází z předpokladu, že „všechna uvedená slovesa mají dva soubory tvarů, a to na jedné straně podle *prosit*, na straně druhé podle *sázet*“ (Chromý, 2013, s. 79).

4 HISTORIE A VÝVOJ 4. PRÉZENTNÍ TŘÍDY SLOVESNÉ

Následující část práce se podrobněji věnuje vývoji čtvrté prezentní třídy slovesné, konkrétně pak historii konkurence plurálových variant -ejí a -í.

4.1 Období od konce 10. století

Dá se říci, že již ve staroslověnštině se slovesa dělila podle prezentního kmene do pěti tříd. V té době však čtvrtá třída slovesná obsahovala pouze vzory *prosit* a *trpět*, případně *držet* a ještě sloveso *spát* (Večerka, 1984).

Slovesný typ *sázet* se v té době řadil spolu s typem *znát* do třetí třídy slovesné. V této třídě měla slovesa kmen zakončený na -a (*znaju*, *znaješ*; *sázaju*, *sázaješ*). V rámci hláskových změn došlo u těchto sloves ke stažení, následně zanikl jejich kmenotvorný příznak -je-. Tato slovesa následně přešla vlivem hláskových změn ze třetí třídy do páté třídy slovesné. Po provedení přehlásky 'a > ě splynula s typem *uměju*, *umieš*. Stará čeština tak měla v páté slovesné třídě celkem dva typy sloves: *dělaju*, *dělati* a *sázěju*, *sázěti* (Lamprecht – Šlosar – Bauer, 1986).

4.2 Období od konce 14. století

Teprve poté, co proběhla monoftongizace *ie > í*, došlo k tomu, že se kmenotvorná přípona -í- (typu *sázíš*, *umíš*) začala krýt s kmenotvornou příponou čtvrté třídy slovesné. Proto se tato slovesa zařadila do čtvrté třídy ke vzorům *prosit* a *trpět* (Lamprecht – Šlosar – Bauer, 1986).

4.3 Období od 16. století

Období humanismu se stalo obdobím knihtisku. Od počátku 16. století se české tiskařství dále rozvíjelo, knihtisk měl proto značný vliv na ustálení českého jazyka včetně jeho pravopisu. Na rozdíl od spisovného jazyka, ve kterém si slovesa ponechávala své náležité tvary, pronikalo do mluveného jazyka (ke slovesům dnešních vzorů *prosí* a *trpí*) zakončení -ejí ve 3. os. č. mn. To, jak mohl vypadat tehdejší mluvený jazyk, zřejmě ukazují tzv. smolné neboli černé knihy (Cuřín 1985).

4.4 Období od 17. století

Cuřín (1985) uvádí příklady dvou pobělohorských gramatik. První z nich, *Česká mluvnice* Jiřího Drachovského, vyšla v roce 1660 v Olomouci. Již v této době se dá hovořit o konkurenci variant typu *sází* a *sázejí*, neboť právě Drachovský dovoľoval podoby *oni sází* i *sázejí*. Naopak nejznámější z gramatiků tohoto období, Václav Jan Rosa, ve své knize *Čechořečnost seu Grammatica linguae bohemicae*, která vyšla o dvanáct let později, uvádí, že „*lépe jest říkat běží, leží, mlčí než běžejí, ležejí, mlčejí, ...*“¹ (tamtéž, s. 62).

4.5 Období národního obrození

Cuřín (1985) v tomto období zmiňuje mluvnice dvou autorů, a to Františka Jana Tomsy a Františka Martina Pelcla. Zároveň připomíná, že přestože Josef Dobrovský svou mluvnici vydal dlouho po nich, měly jeho názory vliv na oba autory. Autor upozorňuje na to, v čem se tyto dva gramatikové shodovali a v čem se naopak lišili. V souvislosti s tématem této kapitoly je potřeba zmínit, že „*pro časování oba souhlasí s dvěma tvary v 3. os. plurálu (učí i učejí, sází i sázejí, ale podle Pelcla snášejí, nikoli snáší),...*“ (tamtéž, s. 75).

Josef Dobrovský vydal svou mluvnici v roce 1809, doplněné vydání vyšlo pak o deset let později. Domnívám se, že je na tomto místě vhodné připomenout, že právě Dobrovský „*...svou knihou vytvořil nezbytné předpoklady pro stabilizaci jazyka. V knize se opíral také o jazyk humanistický, ale projevoval v ní i znalost současného jazyka a znalost jazyků slovanských. Byl znalcem staroslověnštiny a současných slovanských jazyků a právem je u nás i ve světě pokládán za zakladatele slavistiky*“ (Cuřín, 1985, s. 76). Jeho mluvnice získala za obrození platnost kodifikace a bez výhrad ji přijala i druhá obrozená generace, tedy generace Jungmannova (tamtéž).

Josef Dobrovský je také tím, kdo přesně rozvrhl psaní koncovek *-í* a *-ejí*. Přesto v úzu docházelo ke kolísání. Jako příklad uvádí Cuřín (1985) tvary sloves *vodějí, nosejí, chránějí, jezdějí* a *myslejí*.

¹ Viz přechozí kapitola (4.3).

Do problematiky zasáhl na konci 18. století i Václav Thám svou úpravou básně *Zdoroslaviček*. Starší koncovku 3. os. č. mn. „*měnil ze starého -í na náležité -ejí, zpouští – zpouštějí, ale přitom dělal chyby také (např. větrové pomíjí)*“ (tamtéž, s. 92).

4.6 Jan Gebauer a Historická mluvnice jazyka českého

V druhé polovině 19. století se mezi vědci dostal do popředí Jan Gebauer. Jak připomíná Cuřín (1985, s. 107), „*teprve Gebauer postavil české hláskosloví a tvarosloví na pevný historický základ. Jeho Historická mluvnice česká se stala základním dílem pro poznání staré češtiny a zákonů jazykového vývoje.*“

Tato kapitola vychází z díla Jana Gebauera, a to z jeho *Historické mluvnice jazyka českého* (jedná se o třetí díl, druhou část nazvanou Časování). Pro tuto práci však byly záměrně vybrány pouze části, které se zabývají vývojem konjugačního typu *sázet*, případně slovesných tříd, kam tento konjugační typ náležel a náleží.

V 1. os. č. j. zmiňuje Gebauer vývoj od tvaru -u, -i k novotvaru -m. Staročeské tvary *sázěju*, po provedené přehlásce *sázěji*, nahrazuje novočeský tvar *sázím*. Stejná změna se odehrála i u následujících konjugačních typů: *dělaju – dělaji – dělám, uměju – uměji – umím, prošu – proši – prosím, trpu – trpi – trpím*. V 1. os. č. mn. pak už nemůže být pouze -m, proto vznikají novočeské tvary *děláme, sázíme, trpíme*.

Konečně ve 3. os. č. mn. se z koncovek -ají, -ějí, -ejí někdy odsouvá -í (převážně v obecném jazyce). Opět se to týká sloves vzoru *uměti, dělati, sázeti*. V této souvislosti je nutné zmínit, že ve spisovné češtině platily za náležité tvary *umějí, mají, dělají, sázejí*. Po odsunutí koncovky -í vznikaly tvary 3. os. č. mn: (oni) *uměj', dělaj', sázej'*. Podle Gebauera to byla změna nová, do roku 1500 jistě prý nemohla proniknout, protože by *aj* přešlo v *ej*.

Následně podotýká, že kromě náležitých koncovek se objevují novotvary. Především se objevují koncovky -ějí, -ejí a -ěj', -ej' místo -í, a to ve vzorech *trpěti* a *prositi* (*trpějí – trpěj', prosejí – prosej*). Podle Gebauera se tak stalo analogicky podle 3. os. č. mn. vzorů *umějí, sázejí*. Tato změna způsobila to, že se od sebe začaly lišit tvary 3. os. č. mn. a 3. os. č. j.: *trpi, prosí* a *trpějí, prosejí*. Proto se tyto novotvary ujaly. V této souvislosti Gebauer ještě zmiňuje slovesa *věděti* a *jísti*. Jednotné číslo (*ví, jí*) a množné číslo (*vědí, jedí*) se odlišují jiným způsobem, proto se u nich novotvary typu *vědějí, jedějí*, neujaly.

Podle Gebauera lze novotvar nalézt již v době staré (*mnějí, chtějí*). Ale obecně se dá říci, že se tyto tvary šíří od poloviny 17. století (*loupějí, pravějí, vidějí, hledějí, položejí* atd.).

Dále dodává, že současně vznikají novotvary -í místo -ějí, -ejí, jde tedy o opačný jev, typy *prosí/trpí* mají vliv na typ *sází*: (oni) *umí, sází* atd. Tato změna se objevuje především v některých nářečích a vychází ze 3. os. mn. č. tvarů *trpí, prosí* atd. Kromě toho upozorňuje, že se v knižním jazyce vyskytuje tvar -í místo -ejí a říká: „...*spisovatel nebo řečník ví, že za vulgární trpějí, prosejí atp. je knižně náležité trpí, prosí, domnívá se, že také místo tvarů obecně užívaných umějí, sázejí atp. má býti umí, sází atd., a píše nebo mluví tak, ovšem chybně*“ (Gebauer, 1898, s. 28).

V části, ve které se krátce věnuje onikání, doplňuje, že se běžně říká: *oni chodí, rozumí* atp. Krátce se k této skupině sloves vrací při popisu participia, neboť se místo tvarů *trpě, prosě (prose), trpiec (trpic)* objevují tvary typu *seděje, pravěje*, tedy s odchylnou koncovkou -ěje, -ějíc. To znamená, že jde o stejnou odchylku jako v případě 3. os. č. mn. ve tvarech *trpějí, prosejí*. Z toho vyplývá, že koncovka -ějí používána místo -í dala podnět k vytvoření odchýlného přechodníku přítomného končícího na -eje místo na -e.

4.6.1 Třídění sloves v Historické mluvnici jazyka českého

„Slovesa dělí se v třídy. Dělení toho je třeba, když časování má býti vykládáno soustavně a přehledně“ (Gebauer, 1898, s. 109). Pokusy o rozdělení sloves do jednotlivých tříd probíhaly již od konce 16. století².

Ve své době popsal Gebauer dvojí dělení. Dobrovský a Miklošič dělí slovesa do šesti tříd podle infinitivního kmene. Do třetí třídy zařazují typy *uměti, trpěti*, do čtvrté třídy vzor *prositi* a do páté třídy řadí vzory *dělati, sázati*. Dělení Schleicherovo a Leskienovo vychází z kmene přítomného, podle toho se rozeznává celkem pět tříd. V rámci této klasifikace patří slovesa *dělati, uměti* do třetí třídy, vzor *trpěti* do čtvrté třídy.

² Byli to: Matouš Benešovský (1577), který slovesa dělil podle samohlásky ve 2., 3. osobě přezenta, dále Nudožerský (1603), který jako kritérium používal 1. os. j. č. přezenta a rozdělil tak slovesa na celkem čtyři konjugace, o roztřídění sloves se též pokusili Drachovský (1660) a Rosa (1672). Všichni tito autoři využili jako kritérium koncovku v přezentu. Naopak Doležal (1746) poprvé použil dělení podle infinitivu, na něj pak navazuje Tomsa (1782) (Gebauer, 1898).

Gebauer následně doplňuje ještě třetí, a to dělení Jagičovo, který předchází dvě klasifikace kombinuje, opět se uvádí celkem šest tříd. Tak do třetí třídy řadí slovesa *ležati*, *bděti*, *saditi*, do páté třídy *dělati*, *uměti*.

Gebauer se drží dělení podle Miklošiče, což odůvodňuje takto: „*jest u nás zobecnělé a v grammatikách slovanských vůbec je více rozšířeno, než Leskienovo, a je prostější proti složitějšímu Leskienovu*“ (Gebauer, 1898, s. 115-116).

Pro úplnost následuje i klasifikace Gebauerova. Slovesa dělí do šesti tříd podle kmene infinitivního, neboť ponechává dělení podle Miklošiče. Pro tuto práci je stěžejní část, která se zabývá tvary sloves ve třetí, čtvrté a páté třídě.

Do třetí třídy Gebauer shodně s Miklošičem zařazuje vzory *uměti* a *trpěti*. Tvar vzoru *uměti* zní ve 3. os. č. mn. *umějú, umějí* a řadí se k němu např. tato slovesa: *slušěti, boleti*. Ke druhému vzoru *trpěti*, jenž má ve 3. os. č. mn. tvar *trpí* vzniklý zúžením, patří např. slovesa *slyšěti, boleti, chtieti* (vedle tvaru *chtí* ve 3. os. č. mn. se objevuje novotvar *chtějí*). Zároveň se v té době objevují novotvary *-ějí* podle prvního vzoru (*vidějí, hledějí*).

Ke čtvrté třídě se podle Gebauera řadí sloveso *prositi* s tvarem ve 3. os. č. mn. *prosí* (zúžením z *prosie*), opět se objevuje novotvar *-ějí* (*loupějí, pravějí*).

Autor však dodává, že „...*tvar -ějí, -ejí byl se do skl. XVIII. stol. i v jazyku knižném velice rozmohl, ale ustoupil v písemnictví novočeském zase tvaru náležitému -í...*“ (Gebauer, 1898, s. 274).

Konečně do páté třídy řadí celkem čtyři vzory. První skupina je zastoupena vzory *dělati* a *sázěti*. Vzor *dělati* má opět ve 3. os. č. mn. tvary *dělajú, dělají*, obdobně vzor *sázěti* má rovněž tvary 3. os. č. mn. *sázějú, sázějí*. V případě tohoto vzoru se někdy opačnou analogií a též z neumělosti vyskytuje tvar 3. os. č. mn. *sází*. K dalším vzorům této třídy patří ještě vzory *tesati*, vzory *bráti* a *kovati* a vzor *láti* v poslední skupině.

Lze si všimnout, že Jan Gebauer se ve svých pracích snažil postupně odstranit některé omyly, které se objevovaly ve starší kodifikaci. Kodifikaci, kterou zavedl Josef Dobrovský, zkontroloval, ale podporoval v ní snahu po určité pravidelnosti, byť často uměle vytvořené (Cuřín, 1985).

4.7 Počátek 20. století

Roku 1902 vychází první vydání kodifikační příručky Pravidla českého pravopisu, a to pod názvem *Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů*. Hned o rok později vychází jejich pozměněné vydání, s dalšími změnami dochází k jejich třetímu vydání v roce 1913.

Tehdejší kodifikace požadovala používání starších tvarů, vyžadovala jednotnost, odmítala výjimky a dublety. Jinak řečeno, snahou této kodifikační příručky bylo odstranit jakékoliv kolísání. Je ale zřejmé, že na jazykovou normu neměla příliš velký vliv. Příčinou bylo to, že se od šedesátých let 19. století postupně ujímala kodifikace Josefa Dobrovského a norma současného spisovného jazyka se teprve ustalovala. Zároveň právě tato pravidla, tzv. kodifikace gebauerovská, zaváděla takové jevy, které už v dané normě nebyly, tudíž se jen těžko mohly prosazovat. Měla sice úspěch ve školách, u spisovatelů už nikoliv. (Cuřín, 1985).

Z nejdůležitějších úprav, které provedl Jan Gebauer, je pro předmět této práce nejpodstatnější ta, která u konjugačních typů dnešní 4. přítomní třídy slovesné ustaluje zakončení ve 3. os. č. mn.

4.7.1 Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví

Kodifikační příručka z roku 1902, *Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů*, začíná předmluvou Jana Gebauera. Ten říká, že byl přímo požádán, aby sestavil pomůcky pro české střední školy. Zdůrazňuje, že on je autorem úvodní teoretické části a toho, co bylo přejato z jeho Příruční mluvnice. Dále upozorňuje, že „*co pak pravopisu se týká, tu ovšem máme za to, že je žádoucí, aby zavládla a co nejvíce panovala stejnost; ale dosíci stejnosti ve všem a úplné toho času nebude lze, a proto třeba nechávati nějakou volnost, třeba jen pro dobu přechodní, než se usus na tom neb onom ustálí*“ (PČP, 1902, s. 4).

Pravidla zdůrazňují, že se chybně říká (oni) *trpěj, prosej* místo *trpí, prosí*, neboť to má za následek chybné užívání koncovek i v jazyce spisovném (*trpějí, prosejí*). Kromě toho se pak stejné koncovky objevují i u vzorů *uměti* a *sázeti*. Tam by se naopak měly ve 3. os. č. mn. správně používat tvary (oni) *umějí, sázejí*. Analogicky tak vznikají tvary chybné, a to (oni)

umí, sází. Pravidla se tedy řídí zásadou, která říká, že „v 3. os. množné mají -ějí n. -ejí a v přech. -ěje, -ějíc- n. -eje, -cjíc- jen ta slovesa, která mají -ěj—n. -ej- také v imperativě“ (PČP, 1902, s. 58). Pro úplnost ještě uvedme zjednodušený přehled, který lze nalézt ve zmíněných *Pravidlech* z roku 1902:

a) umím: 3. os. č. mn. umějí

sázím: 3. os. č. mn. sázejí

b) trpím: 3. os. č. mn. trpí

prosím: 3. os. č. mn. prosí

Pravidla zavádí dubletu např. u slovesa *boleti* (*bolí, též bolejí*). Dále u slovesa *náležeti* zmiňují tvar 3. os. č. mn. *náleží* a též tvar podle vzoru *uměti*, tedy (oni) *náležejí*. Ještě u slovesa *zníti* lze nalézt zmínku o tom, že pro 3. os. č. mn. je tvar *zní* a že se objevuje novotvar *znějí*. Jak ale podotýká Sojka (2016), u sloves *náležeti* a *zníti* jde pouze o upozornění na existenci obou tvarů, nikoliv o jejich kodifikaci.

4.8 První polovina 20. století

V roce 1913 dochází k dalšímu vydání Pravidel českého pravopisu, tentokrát pod názvem *Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů*. Podle Sojky (2020) sice obsahují navíc jen dubletu *šumí/šumějí*, ale na rozdíl od vydání z roku 1902 jsou u sloves *náležet* a *znít* uvedeny obě varianty. Lze tak sledovat, jak PČP reagovala na vývoj ve čtvrté třídě slovesné, především na kolísání mezi vzorem *trpí* a dnešním vzorem *sází*.

V roce 1916 začíná vycházet odborný časopis *Naše řeč*. Jedná se zároveň o nejstarší bohemistický časopis u nás. Na nějakou dobu se tak do popředí dostávají především odborné studie uveřejňované v tomto časopise. Problematika zakončení í- a -ejí je v 1. polovině 20. století oproti předchozím letům méně sledovaná. Sojka (2020) tehdejší situaci odůvodňuje tak, že je stále patrný vliv Jana Gebauera a nastupující generace už před vypuknutím druhé světové války ucelené mluvnické dílo nestihne připravit.

Konkurence variant -í a -ejí ve 3. os. č. mn. vzoru *sázet* se ale stala předmětem několika článků zveřejněných v právě již zmíněném časopise. Dá se říci, že nejvíce se dané

problematice věnuje Josef Zubatý. Na příkladu konkrétních sloves ukazuje, proč dochází k nejistotě při volbě zakončení -í a -ejí.

Již v roce 1918 uveřejňuje článek, který se zabývá slovesy *chyběti* a *scházeti*. Zubatý (1918) v něm upozorňuje na skutečnost, že stará čeština sloveso *chyběti* neměla. Podle něj vzniklo až tehdy, kdy se slovesa *chybiti* a *chybovati* začala svým významem blížit nějakému nedostatku. Důležité je ale to, že sloveso *chyběti* bylo vytvořeno podle starších dvojic, např. *staviti* – *stavěti* atd. Autor pak zejména klade důraz na to, že „*musíme ovšem dobře lišiti tvary sloves chybiti a chyběti, kde zákony našeho jazyka toho žádají: 3. os. množn. č. k chybiti je chybí (i nejlepší lidé chybí), též tvar k chyběti však chybějí (chybějí čtyři ovce);...*“ (Zubatý, 1918, s. 195). Tato dvě slovesa mají stejné tvary v jednotném čísle a v prvních dvou osobách množného čísla oznamovacího způsobu, proto dochází k tomu, že se zamění právě v těch tvarech, které by měly být odlišné. Podobným vývojem prošlo i další sloveso *scházet*. Autor podotýká, že obě slovesa mají stejný význam, jen sloveso *chyběti* považuje za spíše moravské či slovenské, v Čechách se podle něj používá spíše sloveso *scházet* (Zubatý, 1918).

V roce 1920 uveřejňuje *Naše řeč* pod názvem *O úpadku našeho knižního jazyka* rektorskou řeč Josefa Zubatého. To, co Zubatému nejvíce vadí, zřejmě shrnuje následující úryvek: „*Je to naše ochota, napodobiti vše nové, jen je-li to dosti neobyčejné, a vidíme-li to na osobách, které nějak vynikají — třeba jen zdánlivě — nad rovinu obyčejnosti*“ (Zubatý, 1920, s. 6). Autor především vytýká to, že se do povědomí dostávají jevy mluvnicky nesprávné, a to jen proto, že se lidem to či jiné slovo líbí. Znalost mluvnické podstaty podle něj klesá. Mezi jevy, které se jeví jako problematické, i zde zařazuje ono zakončení -í a -ejí ve 3. os. č. mn.: „*uvázlo někomu v paměti, že se má říkati on vidí i oni vidí, ne oni vidějí, na obrátku si utvořil podle toho na př. oni smí, oni jí místo smějí, jedí, a dnes s výjimkou několika spisovatelů skutečně vzdělaných mluvnicky tak píše i mluví každý, kdo chce mluvit a psátí správně*“ (Zubatý, 1920, s. 8).

O dva roky později se zamýšlí i nad dalším slovesem, a to nad slovesem *musiti*. V tomto případě jde podle Zubatého o slovo cizího původu, proto se jeho tvary v průběhu vývoje měnily. Ve staré češtině patřilo sloveso *musiti* do čtvrté přítomné třídy slovesné, ve 3. os. č. mn. pak mělo tvar *musie*. Zatímco sloveso *musěti*, *museti* časované podle třetí přítomné třídy

slovesné mělo ve 3. os. č. mn. tvary *musějí, musejí*. To je také důvod toho, proč toto sloveso dlouho v jazyce kolísalo mezi tvary *musiti* a *museti*. V této souvislosti autor dále píše, že ačkoliv v užívání převažuje varianta *musiti*, nelze druhý tvar *museti* považovat za mluvnický chybný. Usiluje pouze o jednotnost ve spisovném jazyce. Na rozdíl od Jungmanna, jenž považoval slovesa *musiti* a *museti* za slovesa s významovým rozdílem, je Zubatý chápe jako synonyma³ (Zubatý, 1922).

Zubatý se ještě ve dvacátých letech zabývá slovesy *stavěti* a *staviti*, neboť „*není mnoho sloves, která by se tak často zaměňovala...*“ (Zubatý, 1926, s. 1). Na rozdíl od tvarů *musiti* a *museti* jde o slovesa, mezi nimiž existuje rozdíl, zejména v tom, že první je sloveso nedokonavé a druhé dokonavé. Stejný rozdíl lze též najít např. mezi slovesy *vrátiti* a *vracetí*. Obě slovesa měla původně různé tvary, ale vlivem hláskových změn, zejména pak zúžením *ie > í* splynuly přítomné tvary obou sloves (v jednotném čísle tedy *stavím, stavíš* atd.), odtud už nebylo daleko k tomu, aby docházelo k záměně obou sloves (Zubatý, 1926). Totéž vedlo k záměnám i mezi slovesy *chyběti* a *chybiti*, jak je popsáno výše. Protože se slovesa v přítomném čase svými tvary vcelku neliší, „*matou se i tvary, které by stejně znít neměly, a Čech mluvnický méně kovaný neví jasně, kdy má říci v 3. os. mn. č. stavějí, kdy staví*“ (Zubatý, 1926, s. 4).

Chromý (2008) upozorňuje, že právě v této době obsahují ročníky *Naší řeči*, především prvních pět, hned několik jazykových kritik, ve kterých se poukazuje na „chybné“ užívání tvarů s *-í* ve 3. os. č. mn. Tvrdí, že „*lze snad dokonce říci, že jde v těchto ročnících o nejkritizovanější jev z oblasti slovesné morfologie*“ (Chromý, 2008, s. 73). Mezi „chybné“ užívané tvary, které byly tehdy kritizovány, autor řadí tvary: *nesmí, staví, mizí, chybí, rozumí, umí* a *voní*. Bylo ovšem možné se setkat i s „chybou“ opačnou, tzn. že se vyskytlo zakončení *-ějí (-ějí)* u sloves vzoru *trpět* a *prosit*, v tomto případě jde o sloveso *souviset*, „*které tehdejší brusiči – nejspíše mylně – řadili ke vzoru trpět*“ (Chromý, 2008, s. 73). Chromý usuzuje, že tvary se zakončením na *-í* ve 3. os. č. mn. byly už na přelomu desátých a dvacátých let 20. století součástí spisovné normy. To znamená, že zpochybňuje tvrzení, že jde o tvary chybné (Chromý, 2008).

³ V současné češtině se sloveso *muset/musit* řadí k tzv. zdvojeným slovesům, viz 3.1.3.

Na problematiku koncovek -í a -ejí ve 3. os. č. mn. reagují *Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů* z roku 1941 (dále jen PČP 1941). „*Místo 3. os. mn. (oni) trpí, prosí atp. psává se někdy chybně ,trpějí’ ,prosejí’ atd. – a místo 3. os. mn. umějí, sázejí bývá chybné (oni) ,umí’ ,sází’*“ (PČP, 1941, s. XLV). Dále doplňují, že chybám se lze vyhnout tak, že se využije rozkazovací způsob. Důležité však je, že PČP 1941 kodifikují dubletu -í/-ejí hned u několika dalších sloves, čímž legitimizují oba tvary. Uvádějí přehled sloves, u kterých je možné ve spisovném jazyce použít oba tvary. Jedná se o tato slovesa: *bolet, čnít, čumět, dlít, hovět, chtít, mizet, pomnit, rdít se, skvít se, slzet, šílet, šumět, tkvít, tlít, večerět, vonět, znít a želet*. Zároveň upozorňují na slovesa *civět, omdlít, slušet a stavět*, která je třeba psát pouze s koncovkou -ejí.

Ještě ke konci první poloviny 20. století se sledované problematice dotýká i František Kopečný. Kopečný (1949) se zabývá především jazykem spisovným a hovorovým, snaží se postihnout rozdíly mezi nimi. Tak dospívá až k časování, kdy říká, že na rozdíl od spisovného jazyka se v tom hovorovém nerozlišují tvary ve 3. os. č. mn. u sloves zakončených na -ím, -íš, -í..., zároveň ale dodává, že převahu začíná mít právě koncovka -í a proniká tak do jazyka spisovného. Autor tento jev vysvětluje tak, že „*koncovka -ejí se i v případech historicky náležitých cítí jako nářeční, a to pro svou blízkost s pražskou a specificky českou podobou tohoto tvaru (uměj, seděj, sázej...; jen v jižních Čechách je tu koncovka -í)*. Proto se setkáváme s tvary *oni umí, připouští, vrací tak často v novinách*“ (Kopečný, 1949, s. 19).

Vývoj první poloviny 20. století shrnuje Sojka (2020) a zmiňuje tak dvě odlišné tendence. Zatímco např. Josef Zubatý považuje variantu *sází* ve 3. os. č. mn. ve spisovných projevech jednoznačně za chybnou, František Kopečný ji chápe jako výsledek vývoje, „*protože podíl tvarů prosejí/trpějí ve spisovných textech setrvale klesá ..., oslabuje to pozici varianty -ejí tam, kde je podle kodifikace náležitá*“ (Sojka, 2020, s. 70). Vývoj pak v tomto období zachycuje i kodifikace (PČP 1941).

4.9 Druhá polovina 20. století

V druhé polovině 20. století se dané problematice začíná věnovat víc autorů. Proto jsme se inspirovali publikací Pavla Sojky *Konkurence plurálních variant typu sázejí a sází ve spisovné češtině* a vývoj v tomto období popíšeme postupně po jednotlivých desetiletích.

Přítom se budeme snažit postihnout nejdůležitější milníky v přístupu ke konkurenci tvarů ve 3. os. č. mn. vzoru *sázet*.

4.9.1 Padesátá léta

V roce 1956 oznamuje Váhala (1956) v Naší řeči, že vyjde nové vydání *Pravidel českého pravopisu*. O tom, že se začíná připravovat nové vydání *Pravidel českého pravopisu*, podal Váhala zprávu již o pět let dříve⁴. Nové vydání se především snaží odstranit nedostatky PČP 1941. Autor v článku pouze obecně seznamuje čtenáře se zásadami nových *Pravidel*. Zmiňuje například to, že budou obsahovat několik pravopisných dublet, neboť to není „*projev podceňování pravopisu a jeho vývojových tendencí, naopak: právě vývoj pravopisu se děje prostřednictvím dublet*“ (Váhala, 1956, s. 216). Zároveň dodává, že nová *Pravidla* na rozdíl od těch stávajících budou pouze pravopisnými, nepůjde o příručku pojednávající o tvarosloví. Abecední seznam sice bude obsahovat některé mluvnické údaje, ale pouze takové, které souvisí s pravopisem. Pokud se ve slově žádný pravopisný problém neobjeví, nebude se vyskytovat ani v seznamu. „*Tedy na př. to, že v 3. os. množ. slovesa večereji je kolísání mezi tvary večerejí a večerí, není ještě důvodem, aby sloveso večereji bylo uvedeno v abecedním seznamu. Pravopisná komise vycházela ze zásady, že tvarosloví může úspěšně kodifikovat jen soustavná mluvnice* (Váhala, 1956, s. 223).

Novou skutečnost popisují také Jedlička a Šmilauer (1958). Nové vydání *Pravidel českého pravopisu* z roku 1957 se odchýlilo od tradice zařazovat kromě pravopisných pravidel také část výkladovou o tvarosloví. Autoři tento krok zdůvodňují tak, že toto tzv. akademické vydání nemá být jen příručkou pro školy, ale má sloužit celé široké veřejnosti, tudíž je daleko rozsáhlejší než vydání předchozí. Dále se ovšem věnují školnímu vydání *Pravidel českého pravopisu* z roku 1958 (dále jen ŠP), zejména popisu tvarosloví. V ŠP jsou tvaroslovné údaje uvedeny pouze u jednotlivých slov ve slovníku, nikoli, jak tomu bylo dříve, ve zvláštních tvaroslovných výkladech. Projevuje se tu ale snaha o jejich úplnost, „*zaznamenávají se např. v poměrné úplnosti u jednotlivých slov tvary, v nichž je v jazyce kolísání anebo u nichž může být uživatel na pochybách o správnosti*“ (Jedlička – Šmilauer, 1958, s. 140).

⁴ Váhala informuje o přípravě nového vydání *Pravidel českého pravopisu* v ročníku 35 (1951).

Změny v tvarosloví sloves zaznamenané v ŠP představí i tato práce. Bude přitom vycházet z přehledu, který sestavili Jedlička a Šmilauer (Jedlička – Šmilauer, 1958):

V případě kolísání mezi vzory *prosí* a *sází* uvádějí starší dublety (*bydlit/bydlet, hanit/hanět, kvílit/kvílet, musit/muset, šílit/šílet*) a jednu novou: *myslit/myslet*.

Autoři připomínají, že se vzory *trpí* a *sází* liší v přítomném čase pouze tvarem ve 3. os. č. mn., dále říkají, „že obecný jazyk oba vzory sjednotil s koncovkou *-ejí*, v spisovném jazyce naopak pronikají podoby *s -í* i do vzoru „*sází*““ (Jedlička – Šmilauer, 1958, s. 148).

V případě kolísání ve 3. os. č. mn. mezi zakončením *-í* a *-ejí* využila ŠP pravidlo, že podobu *-ejí* si jako jedinou ponechají ta slovesa patřící ke vzoru *sází*, která jsou jasně odvozená buď ze sloves, nebo ze jmen. Tam, kde není dostatečně zřejmé, od kterých sloves tvary vznikly, budou se používat oba tvary. U některých sloves zavedla dublety již starší PČP 1941, v těchto nových se počet sloves dále rozšiřuje. Slovesa, u kterých se též ve 3. os. č. mn. zavádí dubleta *-í/-ejí*, jsou následující: *bubřet, bujet, zcepenět, civět, duřet, koprnět, krnět, mdlít, puchřet, říjet, slušet, úpět* (Jedlička – Šmilauer, 1958, s. 148-149).

Nově byly též zavedeny dublety u sloves vzoru *trpí*: *souviset, záviset* (nově povoleno zakončení *-ejí*). Jedlička a Šmilauer tuto změnu komentují tak, že u těchto sloves již není patrné odvození od slovesa *viset*, což potvrzuje i tzv. dlouhá předpona. Stejně tak je tomu u sloves *náležet, záležet*, u kterých se varianty s *-ejí* připouštěly vždy (tamtéž, s. 149).

4.9.2 Šedesátá léta

V šedesátých letech se k tehdejší vývojové tendenci vyjadřuje např. Miloš Dokulil. Právě kolísání mezi vzory *umět* a *trpět* uvádí jako příklad částečného vyrovnávání. Říká, že spisovném jazyce se sice tyto vzory stále v zásadě liší ve 3. os. č. mn., v obecné češtině a ve většině nářečí už tomu tak není. V nich tyto typy splynuly tak, že se používá buď zakončení *-ejí*, *-ějí*, nebo pouze *-í*. Dokulil dále objasňuje, že z důvodu blízkosti přítomných tvarů vzorů čtvrté třídy dochází k vyrovnávání i tvarů rozdílných. Jak již ale bylo zmíněno výše, podle Dokulila se tak děje především v obecném jazyce. Ve spisovném jazyce je to záležitostí jen několika ojedinělých sloves (Dokulil, 1963).

Tímto tvrzením se zabývá jak Chromý (2008), tak nejnověji i Sojka (2020). Chromý v tomto kontextu říká, že „*vidíme tedy, že přední český lingvista ještě v roce 1963 (implicitně) líčí*

situaci tak, že v 3. os. množného čísla spisovná kodifikace reflektuje spisovnou normu“ (Chromý, 2008, s. 73). Sojka (2020) navazuje na Chromého a tvrdí, že Dokulil tím myslí slovesa, u kterých už kodifikace povolila dubletu, což by znamenalo, že v tomto případě nebere v úvahu rozdíl mezi kodifikací a tehdejší územ, případně normou. Zároveň však dodává, že Dokulil se k tomuto tématu vyjadřoval jen krátce po vydání nových Pravidel, která měla zmírnit rozdíl mezi normou a kodifikací. Jejich vydání navíc předcházely průzkum spisovné normy, na kterém se Dokulil podílel. Podle Sojky tak jeho tvrzení „zřejmě nepopisuje situaci ve 4. prezenní třídě jako jednou provždy vyřešený problém, nýbrž jako problém (prozatím) dobře zachycený v kodifikaci“ (Sojka, 2020, s. 74).

V souvislosti s nejnovějším vydáním *Pravidel českého pravopisu* se ještě Dokulil také zaměřuje na slovesa, která přešla od vzoru *trpět* ke vzoru *sázet*. Jde o slovesa *náležet*, *záležet*, u nichž ustupují starší tvary na -í (*náleží*, *záleží*) a zároveň o nově připojená slovesa *záviset*, *souviset*, opět nově ve 3. os. č. mn. s tvary *závisejí*, *souvisejí*. Autor ovšem dále tvrdí, že „nedůsledně však zůstaly jen původní tvary u *závidět*, *návidět*, *nenávidět*: (oni) *závidí*, *návidí*, *nenávidí*.“ (Dokulil, 1963, s. 218) a že „...tvary jako *související*, *závisející*, *donedávna pranýřované jako neústrojné*, nabývají dnes stále více půdy a není pochyby o tom, že jim náleží budoucnost“ (tamtéž).

Jan Chloupek popisuje ve stejném roce situaci ve východomoravských nářečích. V tomto interdialektu se např. šíří varianta *prosijú* a tvar *prosí* se používá pouze ve spisovných projevech. Kratší podoba se považuje za spisovnou normu (Chloupek, 1963). Tvar *prosí* se také často objevuje „vedle hyperkorektních typů (oni) *rozumí*, *sází*“ (Chloupek, 1963, s. 68). Z tohoto tvrzení je patrné, že dochází k vyrovnávání tvarů u dalších sloves, ačkoliv se zatím jedná jen o situaci v nářečí. Jak již bylo zmíněno výše, Chloupek (1963) však tyto krátké tvary 3. os. č. mn. vzoru *sázet* považuje za hyperkorektní, tedy chybné⁵.

Ke konci šedesátých let proběhla v Praze a Brně konference, na které zaznělo několik příspěvků. Na brněnském zasedání byla položena otázka, „zda se pomýšlí na připuštění tvaru *sází* pro 3. os. pl. ve spisovném jazyce“ (cit. dle Jelínek – Formánková, 1969, s. 190). Na tuto otázku odpověděl Alois Jedlička takto: „Těžko lze předvídat, jakým tvarům v 3. os.

⁵ Chloupekův pohled na danou problematiku se ale v dalších dvou desetiletích dál vyvíjí. Nakonec dospěje až k návrhu kodifikační úpravy těchto tvarů, kde připouští obě varianty (viz 4.9.3 a 4.9.4).

pl. typu ‚sázet‘ dá spisovný jazyk v budoucnosti přednost, zda sázejí, či sází. Zatím je jediným kodifikovaným tvarem tvar sázejí“ (cit. dle Jelínek Formánková, 1969, s. 190).

Na rozdíl od Chloupek Jedlička na konferenci připustil, že vývoj spisovného jazyka se může ubírat směrem k jednotnému zakončení -í.

4.9.3 Sedmdesátá léta

V tomto desetiletí se Jan Chloupek ve své publikaci *Knížka o češtině* krátce zabývá i jednotlivými slovesnými typy a vrací se tak k dané problematice. Protože je už nějakou dobu v platnosti nová kodifikace (PČP 1957, 1958), zmiňuje právě slovesa, která kolísají mezi vzory *trpí* a *sází* a už se u nich připouští ve 3. os. č. mn. dva tvary. Na rozdíl od minulého desetiletí si lze všimnout změněného názoru, neboť říká: „*Statisticky by bylo třeba dokázat, zda se jako noremní, ve spisovném jazyku přirozené pocítují tvary kratší, třebaže z hlediska kodifikace nenáležitě: oni sází, umí, dřevění...*“ (Chloupek, 1974, s. 138).

Zatímco v šedesátých letech považuje Chloupek krátkou variantu (*oni*) *sází* za hyperkorektní, nyní už je ochoten uvažovat o její noremnosti⁶.

4.9.4 Osmdesátá léta

Hned na počátku osmdesátých let vychází v časopise *Slovo a slovesnost* článek s názvem *Současný stav a vývojové perspektivy kodifikace spisovné češtiny* (Kraus – Kuchař – Stich – Štícha, 1981). Protože byl právě tento článek „...*jedním z hlavních inspiračních zdrojů pro kodifikační reformu z roku 1993...*“ (Sojka, 2020, s. 77), nemůže jej tato práce opomenout.

Autoři již zmíněného článku upozorňují na to, že kodifikace oblasti formálního tvarosloví je součástí širšího jazykového povědomí a ačkoliv v ní byly během posledních několika desetiletích provedeny některé další změny, díky nimž se přiblížila k reálné normě, přesto se v ní objevují některé problémy, ať už jde o jevy, které zatím řešeny nebyly, nebo o jevy nové. Mezi ty, na které autoři zvláště upozorňují, patří např. i rozpor mezi kodifikací a normou u tvarů 3. os. č. mn. času přítomného sloves čtvrté třídy. Tento jev dokonce označují za závažný problém a vyjmenovávají pro toto tvrzení řadu důvodů. Ačkoli se tato kodifikace uplatňuje už celé století, zatím stále nemá moc velké úspěchy. Pokud ji chce ovládat běžný

⁶ Chloupekův výrok srovnává se staršími texty též Sojka (2020, s. 76-77).

uživatel jazyka, vyžaduje poměrně velký nárok na jeho paměťové schopnosti. Navíc se tato kodifikace opírá o historická fakta, nikoli o fakta synchronní (Kraus – Kuchař – Stich – Štícha, 1981).

Autoři dále připouštějí, že rozlišování tvaru 3. os. č. j. a 3. os. č. mn. u vzoru *sázet* má svůj důvod, neboť „nerozlišováním gramatického významu singuláru a plurálu u typu *sázejí se* nepochybně komunikace do jisté míry ochuzuje a zbavuje významové jednoznačnosti“ (tamtéž, s. 231). Zároveň ale dodávají, že běžní uživatelé jazyka už tento rozdíl tolik nepocítují, tudíž jej pak ne vždy využijí. Navíc se podle nich ukazuje, že u vzorů *prosít* a *trpět* se sice tvary 3. os. č. j. a 3. os. č. mn. shodují, ale komunikační problémy tato shoda nezpůsobuje (Kraus – Kuchař – Stich – Štícha, 1981).

Autoři ještě zmiňují tehdejší úzus a říkají, že se „*tvary na -ejí u všech tří typů IV. třídy cítí zřejmě jako hovorovější, tvary na -í jako výrazněji spisovné*“ (tamtéž, s. 231). K tomuto výroku v závěru poznamenávají, že to souvisí se situací jak v obecné češtině, tak v některých nářečích⁷ (Kraus – Kuchař – Stich – Štícha, 1981).

Výše zmíněné hodnocení tehdejší situace rozebírá Sojka (2020) a hodnotí jej jako sporné, neboť autoři zmiňovaného článku své soudy vždy vztahují rovnoměrně na všechny tři vzory čtvrté třídy. Co se týče varianty *-ejí*, nelze podle něj jednoznačně říct, že byl měl tvar *sázejí* v té době stejnou stylovou platnost jako tvary *prosejí* a *trpějí*. U varianty *-í* a vzorů *prosí* a *trpí* se s daným tvrzením souhlasit dá, ale opět vyvstává otázka, zda lze přesně určit stylový rozdíl mezi variantami *sází* a *sázejí*. Článek každopádně ukázal vývojovou tendenci, kdy neustále probíhá meziparadigmatické vyrovnávání ve tvaru 3. os. č. mn. k zakončení *-í* (Sojka, 2020).

Vývojovou tendencí sloves čtvrté třídy, tj. přechodem sloves od vzoru *sázet* ke vzoru *trpět*, se v téže době zabývají i František Cuřín a Jiří Novotný. Upozorňují na skutečnost, že přesto, že byl tento vývoj ve spisovném jazyce na rozdíl od nářečí dlouho odmítán, v posledních padesáti letech se přece jen urychluje i v této jazykové vrstvě (Cuřín – Novotný, 1982, s. 34).

⁷ Již Chloupek (1963) se zabýval situací např. ve východomoravských nářečích, ve kterém byly krátké varianty hodnocené jako spisovné, viz 4.9.2.

Danou problematikou se tehdy ve své publikaci *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti* zabýval opět Jan Chloupek a věnoval jí celou kapitolu. Používání variant typu *sází* a *sázejí* dokonce podobně jako autoři zmiňovaného článku nazývá Chloupek (1986) kodifikačním problémem. Upozorňuje zde na fakt, že se dost často objevují u vzoru *sázet* krátké varianty i ve 3. os. č. mn. (*vyrábí, rozumí, uvádí* atd.), a to dokonce i v odborné literatuře, ačkoli nejsou kodifikovány. Všimá si vyrovnávání koncovek podle vzoru *trpět* a dokonce říká, že „...zachování stavu kodifikovaného je tu dáno pouze mírou úspěšnosti školní výchovy, popř. ochotou uživatele jazyka řídit se jazykovými příručkami...“ (Chloupek, 1986, s. 105). Již ŠP z roku 1958 zavedla pravidlo, které nechalo pouze zakončení *-ejí* u těch sloves vzoru *sází*, u kterých byla jasně patrná odvozenost buď ze sloves, nebo ze jmen. Tam, kde nešlo jednoznačně určit, zda jde o sloveso odvozené či nikoli, ponechávala oba tvary⁸. Autor v této souvislosti dodává, že „...právě zastřenost původu vede k připouštění dublet v kodifikaci...“ (tamtéž).

Chloupek dále zmiňuje názor autorů příručky *O češtině každodenní*, podle kterých by se mělo zvážít, zda by nebylo jednodušší, kdyby se ve 3. os. č. mn. vzoru *sázet* zavedly dublety *-í/-ejí* (Balhar a kol., 1984 cit. dle Chloupeka, 1986, s. 106). A Chloupek reaguje takto: „Tolerantnější kodifikace by ve veřejnosti nevyvolala nevoli, neboť jde o připuštění prvku nenápadného, který je nadto zřejmým signálem spisovnosti“ (Chloupek, 1986, s. 105). V závěru podává návrh kodifikační úpravy tvarů ve 3. os. č. mn., ve kterém jasně připouští obě varianty, tedy *(oni) sázejí* i *sází* (tamtéž). Lze si všimnout, že na rozdíl od minulých dvou desetiletí⁹ již i Chloupek dospívá k možnému přijetí krátké varianty do kodifikace.

Veselková (in Komárek a kol., 1986) si při popisu vývojových tendencí ve čtvrté třídě slovesné všimá, že probíhající vývojový proces směřuje ke sjednocení zakončení ve 3. os. č. mn. u sloves čtvrté třídy (slovesa se od sebe odlišují pouze tímto tvarem). Ačkoli je ve spisovné češtině tento rozdíl (*prosí, trpí* proti *sázejí*) zatím zachován, u sloves, u kterých je buď oslabená, nebo už vůbec není patrná spojitost mezi původním slovtvorným typem, dochází k výraznému kolísání. Ke stylovému rozlišování navíc přispívá i pocíťovaná nespisovnost *-ě(e)j* a naopak spisovnost u *-í*, tzn. že formant *-í* proniká i ke slovesům vzoru

⁸ viz 4.9.1

⁹ viz 4.9.2 a 4.9.3

sázet. Vývoj tehdejšího úzu shrnuje tak, že s v něm kromě již kodifikovaných dublet projevuje sklon k vyrovnávání tvaru 3. os. č. mn. i u dalších sloves, zejména pak sloves vzoru *sázet* (tamtéž).

4.9.5 Devadesátá léta

Zásadním počinem tohoto období je bezesporu vydání nových *Pravidel českého pravopisu* v roce 1993. K vývoji se vyjadřuje Sojka (2016, s. 87) a říká, že „*plošná kodifikace varianty -í, kterou přinesla PČP 1993, byla tedy logickým vyústěním vývoje, který započal vlastně již v roce 1902 vydáním prvních PČP*“.

4.9.6 Období od roku 2000 až do současnosti

Mohlo by se zdát, že byl plošnou kodifikací problém kolísání mezi variantami *sází* a *sázejí* vyřešen. Přesto je tato problematika stále živá, ačkoliv je o ni přece jen menší zájem než ve druhé polovině 20. století.

Stejně jako před kodifikací, tak i po roce 1993 zaznívají opačné názory. Podle Cvrčka (2008) se zavedly dublety u všech sloves typu *sázet*, „*ačkoliv to odporuje morfolologii obecné češtiny..., v níž hraje významnou roli koncovka -ej...*“ (Cvrček, 2008, s. 191). Ve svém výzkumu dochází k závěru, že používání variant *-í* a *-ejí* je rovnoměrné, tudíž „*intervence nebyla potřeba a jazyk ji nepřijal*“ (tamtéž, s. 196).

O problematice se v téže době zmiňuje i Chromý (2008), o němž byla řeč již v předešlých kapitolách. Jako důvod svého zájmu uvádí právě to, že kodifikační úprava, kterou přinesla *Pravidla českého pravopisu* (tj. zavedení dublet ve 3. os. č. mn. u typu *sázet*), je stále zpochybňována. Jak již bylo řečeno, Chromý zvažuje možnost, že varianty se zakončením na *-í* byly součástí spisovné normy již během desátých a dvacátých let 20. století. Zároveň předpokládá, že některé časovací typy částečně splynuly nejen v nářečích, ale i ve spisovné češtině, dokonce prý velmi dávno. Proto se přiklání k názoru, že zmíněná kodifikace obou tvarů, tj. *sází* i *sázejí*, byla „*zcela v pořádku*“ (Chromý, 2008, s. 73).

Sgall (2010) se dané tematiky dotýká v souvislosti se synchronní a diachronní hyperkorektností, tj. tím, že buď je daný jev v současnosti posuzován jako hyperkorektní, nebo jako hyperkorektní vznikl. Jako příklad uvádí problematickou kodifikaci dublet u typu *sázet*. Podle něj byl tvar *oni sází* chybný a dodává, že patří k těm, v jejichž povědomí „*k*

okamžité změně nedošlo a dodnes je užití těchto tvarů ,tahá za uši, ' sami je neužívají“ (Sgall, 2010, s. 88).

V neposlední řadě lze poznámku ke slovesům vzoru *sázet* a k jejich kolísání nalézt i v *Internetové jazykové příručce*. V té se připomíná, že slovesa patřící do čtvrté třídy slovesné k typu *sázet* mají podle *Pravidel českého pravopisu* z roku 1993 ve 3. os. č. mn. kromě tvaru *sázejí* i tvar nově kodifikovaný, a to tvar *sází*. Tento stav „*je odrazem sklonu jazyka k vyrovnávání tvarů – koncovku -í ve 3. os. mn. č. mají totiž oba další vzory této třídy ,prosit' i ,trpět' (oni prosí, trpí)*“ (IJP, © 2008–2021). *Příručka* dále tvrdí, že jsou koncovky *-ejí* a *-í* stylově rovnocenné, ale v určitém kontextu je vhodnější použít delší tvar, jde zejména o rozlišení jednotného a množného čísla. Krátce se zabývá i kolísáním sloves mezi typy *prosit* a *sázet*. V této souvislosti se ukazuje, „*že se tyto původně samostatné řady prolínají a mají tendenci vytvářet řadu jednu (časovanou podle ,kompromisního' vzoru ,trpět', v němž se spojuje paradigma vzoru ,prosit' a ,sázet')*. *Toto kolísání není u všech slov stejné“* (IJP, © 2008–2021).

V posledních letech se k tématu vyjadřuje především Sojka, a to hned v několika příspěvcích zveřejněných v letech 2015, 2016, 2018 a nakonec v samostatné monografii z roku 2020. V *Jazykovědných aktualitách* (2016) převládalo ve zkoumaném vzorku zakončení *-ejí*. Autor vyslovuje hodnocení, že „*kodifikační úprava nemusí vést k razantní změně úzu..., ba dokonce, že poučení uživatelé jazyka mohou kodifikační úpravě oponovat“* (Sojka, 2016, s. 98). Zároveň se domnívá, že „*v případě varianty -í byla kodifikace rychlejší než úzus, a tudíž i rychlejší než spisovná norma“* (tamtéž). O dva roky později v časopise *Slovo a slovesnost* zaznává názor, který připouští možnost, že „*v otázce noremnosti varianty -í se kodifikátoři zmýlili“* (Sojka, 2018, s. 137). Jde o to, že pokud by tato „*krátká*“ varianta byla součástí spisovné normy již v devadesátých letech, pak by se musela projevit v provedeném výzkumu, což se nestalo (četnost variant byla téměř vyrovnaná). Navíc Sojka připomíná, že už tehdy zaznívaly výhrady proti kodifikaci, a to celkem zásadní. Plošnou kodifikaci varianty *-í* tedy považuje za kontroverzní, zároveň ale zdůrazňuje, že „*tendence k meziparadigmatickému vyrovnávání ve 3pl objektivně existuje“* (tamtéž).

S výzkumem uveřejněným v *Naší řeči* (2015) bude porovnáván výzkum z let 2018-2019, jenž je součástí empirické části této bakalářské práce.

5 EMPIRICKÁ ČÁST

Empirická část této práce zjišťuje, jaká panuje situace v používání variant typu *sází* a *sázejí* a zda je oproti minulým letům patrný další vývoj. Pro výzkum byl zvolen psaný text, konkrétně periodikum Rybářství. Tento časopis vychází už od roku 1897. Jde o největší a nejrozšířenější český časopis, který se věnuje rybářské tematice. Zároveň je určen široké vrstvě příznivců (Periodik.cz, ©2001-2021).

Sběr dat probíhal v letech 2018-2019, celkem se jednalo o 24 vydaných čísel časopisu, v jejichž textech byl sledován výskyt jednotlivých variant typu *sází* a *sázejí*. Zjištěné výsledky budeme průběžně porovnávat s výsledky z let 2013-2014, ke kterým dospěl Sojka (2015). V tomto případě byla pozornost zaměřena na sever iDNES a texty zveřejňované v rubrice Zprávy.

Jak je patrné, oba provedené výzkumy se zaměřily na psaný text, ale pokaždé šlo o jiný sdělovací prostředek. Zatímco v prvním případě byla data sbírána na internetu (na již zmíněném serveru iDNES), v druhém případě se pozornost přesunula k periodickému tisku. Rozdíl mezi výzkumy také spočívá v délce doby, v jaké probíhaly. Vzhledem k tomu, že je časopis Rybářství měsíčník, bylo potřeba větší časové rozmezí pro získání dostatečného množství podkladů. Proto druhý zmiňovaný výzkum trval dva roky, zatímco sběr dat na internetovém serveru pouze osm měsíců.

Stejně jako na serveru iDNES, i texty publikované v tištěném magazínu Rybářství procházejí korekturou. Pro výzkum je důležitá ta okolnost, že volba krátké či dlouhé varianty plně závisí na jednotlivých autorech, korektorka do dané oblasti nijak nezasahuje¹⁰. Nakonec je třeba dodat, že se v textech usiluje o spisovnost, a to i přesto, že na rozdíl od internetové publicistiky jde v druhém případě současně i o zájmový časopis.

Domníváme se, že získáním a zpracováním dat získaných v časopise Rybářství a jejich porovnání s daty získanými z rubriky Zprávy serveru iDNES může přispět k objasnění toho, jak se vyvíjí užívání variant typu *sází* a *sázejí* v současné spisovné češtině.

¹⁰ Tuto informaci potvrdilo jak vedení redakce, tak sama korektorka.

5.1 Faktory, které mohou ovlivnit volbu varianty

Ještě předtím, než se začneme podrobně věnovat zjištěným výsledkům, by bylo vhodné uvést, jaké okolnosti mohly mít vliv na volbu varianty a její užití v textu. V tomto případě budeme částečně vycházet z popisu, který uvádí Sojka (2015), neboť jde o porovnávaný materiál a témata spolu jistě souvisí.

Důvody Sojka (2015) rozděluje na jazykové a mimojazykové. Pokud jde o ty mimojazykové, roli při výběru varianty může sehrát snaha autora ušetřit místo. To by se týkalo především titulků jednotlivých článků. Jedním z jazykových důvodů pak může být pocit'ovaná stylová diferenciacce, tj. dojem, že formant -í je spisovnější¹¹, to by vedlo k častějšímu užívání krátké varianty. Naopak použití delší varianty by mohlo souviset se snahou vyřešit tvarovou homonymii (*on sází, oni sází*) a tím vést k jednoznačnému rozlišení jednotného a množného čísla. Jako příklad uvádí (Sojka, 2015, s. 193) větu „*Opatření zatím nepřináší očekávaný efekt*“. V tomto případě nelze bez kontextu jednoznačně určit, zda jde o jedno opatření, nebo o několik opatření, k rozlišení může právě přispět použití delší varianty, tj. *Opatření zatím nepřinášejí očekávaný efekt*. V této souvislosti zmiňuje *Internetová jazyková příručka* jako jeden z důvodů pro užití delšího tvaru i snazší porozumění textu. Říká, že „*kvůli jednoznačnému porozumění je v některých případech vhodnější užít širší tvar s koncovkou -ejí, např. kolo pohání řemeny – kolo pohánějí řemeny*“ (IJP, ©2008-2021).

Sojka (2015) dále zmiňuje podobnost ve 3. os. č. mn. mezi slovesy vzoru *dělat* a *sázet*. Domnívá se, že by na výběr delší varianty mohla mít i vliv analogie typu *oni sázejí – oni dělají*. Delší variantu by mohli volit i ti autoři, kteří krátkou variantu považují stále za hyperkorektní¹². Sojka nevylučuje ani možnost vlivu školní jazykové výchovy. V neposlední řadě může mít vliv na volbu varianty i věk nebo regionální původ autora.

5.2 Materiál

Jak již bylo naznačeno výše, sběr dat pro tento výzkum probíhal během dvou let, a to od ledna 2018 až do prosince 2019. Vzhledem k tomu, že se jednalo o měsíčník, bylo zapotřebí delší časové období.

¹¹ Viz výše v kapitole 4.9.8.

¹² Úvahy o hyperkorektnosti krátké varianty se v historii objevovaly, viz např. Sgall (2010).

Pro účely této práce byl získaný materiál následně rozdělen do tří skupin.

První z nich (skupina A), a zároveň početně nejrozsáhlejší, byla tvořena slovesy vzoru *sází*, která mají dubletu až od roku 1993. V tomto roce u nich došlo k připuštění zakončení *-í*, do této doby u nich byla přípustná pouze dlouhá varianta.

Druhá skupina (skupina B) obsahovala slovesa čtvrté třídy slovesné, u nichž kodifikace zavedla dubletu již před rokem 1993. Vývoj kodifikace a postupné zavádění dublet bylo popsáno v předchozích kapitolách. Šlo o předchozí kodifikace, jimiž se postupně rozšiřoval počet sloves, u kterých kodifikace povolila používání obou variant. Do této skupiny patří celkem 20 zjištěných dokladů. Stejně jako Sojka (2015), i my jsme zaznamenali výrazný počet výskytů u slovesa *mizet*, a to celkem 14. Dá se tedy říci, že toto sloveso představovalo většinu dokladů získaných v této skupině, a to dokonce 70 %. Shodně se Sojkou (2015) lze říct, že se nedalo předpokládat, že by se v tomto periodiku objevila mnohá jiná slovesa z této skupiny.

Poslední, třetí skupina (skupina C) byla zastoupena tzv. zdvojenými slovesy. Jak již bylo popsáno výše, jde o slovesa, která kolísají mezi vzory *prosit* a *sázet*. Zároveň mají tato slovesa zdvojené paradigma, tzn. že si vytvořila jednu řadu tvarů podle vzoru *prosit* a druhou podle *sázet*, přičemž obě řady mají stejný význam. Pro tuto skupinu jsme našli celkem 51 dokladů. Opět shodně se Sojkou (2015) největší počet výskytů představovalo sloveso *muset*, a to celkem 48. Toto sloveso bylo dokonce zastoupeno z 94,12 %.

5.3 Metoda zpracování

Srovnání obou výzkumů se bude týkat nejen podílu krátké a dlouhé varianty, ale i několika hledisek, kterými se zabýval Sojka (2015, s. 195) v nejpočetnější skupině sloves. Na tomto místě uvádíme, o jaká hlediska se jedná:

1. Jakým způsobem se liší užívání krátké a dlouhé varianty u jednotlivých sloves?
2. V kolika člancích se objeví krátká i dlouhá varianta? Vychází se z celkového počtu článků, v nichž byly zaznamenány alespoň dva doklady.
3. Bude se užití krátké a dlouhé varianty lišit v názvech článků a přímo v textu?
4. Bude volbu varianty ovlivňovat kontextová homonymie? Jde o situace, kdy užití krátké varianty může znejistit čtenáře, zda se jedná o jednotné či množné číslo.

5. Budou existovat rozdíly v užití obou variant mezi jednotlivými autory?

Aby se zabránilo zkreslení výsledků výzkumu, ve shodě se Sojkou (2015) byly i v tomto případě předmětem materiálu doklady krátké a dlouhé varianty pocházející od samotného autora, případně byly započítány ty varianty, které autor převzal z jiného psaného textu. Ani tato práce nepočítá s citovanými výroky z rozhovorů, neboť by se jednalo o mluvený projev.

Výsledky, k nimž jsme se dopracovali, byly porovnávány s údaji uveřejněnými v časopise *Naše řeč* v článku Pavla Sojky s názvem *Konkurence spisovných koncovek ve 3. os. pl. ind. prez. akt. sloves vzoru sází ve zpravodajské rubrice serveru iDNES*. Jak už bylo řečeno a z názvu článku rovněž vyplývá, porovnávaným materiálem byla data sesbírána v období osmi měsíců mezi listopadem 2013 a červnem 2014 v rubrice Zprávy na internetovém serveru www.idnes.cz. V případě této práce bylo sledované období delší (2 roky/osm měsíců). Důvody, které nás k tomu vedly, byly však již popsány výše. Protože je cílem práce porovnat výsledky obou výzkumů a zhodnotit tak vývoj konkurence obou variant, uplynulo mezi jednotlivými výzkumy téměř pět let.

5.4 Výsledky – skupina A

Skupina A obsahuje celkem 360 výskytů nalezených u 80 sloves. Dlouhou variantu mělo 265 sloves, krátkou 95. Podíl dlouhé varianty v celém vzorku činil 73,61 %. Tento podíl byl téměř stejný jako podíl dlouhé varianty ve vzorku, který byl získán na internetovém serveru iDNES.

Následující tabulka uvádí přehled těch sloves, která se ve zkoumaném souboru vyskytla nejčastěji. Zahrnuta byla ta slovesa, která se objevila alespoň desetkrát.

Sloveso	Podíl dlouhé varianty
přicházet	26/31 = 83,87 %
nabízet (se)	24/26 = 92,31 %
vyrábět (se)	18/25 = 72,00 %
vytvářet (se)	7/17 = 41,18 %
vracet (se)	12/16 = 75,00 %
pouštět (se)	9/13 = 69,23 %
přinášet	9/12 = 75,00 %
ztrácet	6/10 = 60,00 %
chybět	7/10 = 70,00 %
Celkem	118/160 = 73,75 %

Tabulka 1 Přehled nejčastěji se vyskytujících sloves ve skupině A

Nejprve je možné si všimnout, že devět nejčastějších sloves tvoří 44,44 % všech dokladů, ve shodě se Sojkou (2015) jde téměř o polovinu. Rovněž téměř identický je průměrný výskyt dlouhé varianty u těchto sloves, jenž činí 73,75 % oproti dřívějšímu výzkumu, ve kterém dvanáct nejčastějších sloves mělo dlouhou variantu v 73,65 % případů. Nelze však opomenout fakt, že podíl dlouhé varianty u těchto sloves poměrně významně kolísá.

U čtyř sloves (*přicházet*, *přinášet*, *nabízet*, *vracet*) z tabulky podíl dlouhé varianty převyšuje její průměrný výskyt v celém vzorku (73,61 %). Naopak nižší podíl dlouhé varianty, než byl průměr v celé skupině, se týká pěti sloves (*chybět*, *pouštět*, *vyrábět*, *vytvářet*, *ztrácet*). Méně než 50 % tento podíl činí u slovesa *vytvářet*.

Největší rozdíl mezi oběma provedenými výzkumy lze zaznamenat u dvou sloves, a to u slovesa *chybět* a u slovesa *vytvářet*. U tohoto jevu se krátce zastavíme. Sojka (2015) totiž u slovesa *chybět* zaznamenal nízký podíl dlouhé varianty, zatímco zde je vidět, že ačkoli se podíl pohybuje pod celkovým průměrem, nelze rozhodně mluvit o nízkém zastoupení dlouhé varianty. Analýza, kterou tehdy (Sojka, 2015) provedl, dokonce ukázala, že podíl dlouhé

varianty u tohoto slovesa trvale klesá. Domníváme se, že spíše než o vybočení z vývoje se bude jednat o zkreslení výsledků z důvodu malého počtu získaných dokladů. Co se týče slovesa *vytvářet*, v obou případech se podíl dlouhé varianty pohybuje pod jejím celkovým průměrným výskytem, nicméně v periodiku *Rybářství* je tento podíl výrazně podprůměrný, tvoří pouhých 41,18 %.

5.4.1 Výsledky – otázky

Protože se jednalo o nejpočetněji zastoupenou skupinu, bylo zvoleno celkem pět dalších otázek, na které se budeme snažit v této podkapitole odpovědět.

Ad 1. Celkem bylo zaznamenáno 80 sloves. Alespoň dvakrát se objevilo 52 sloves, z nichž 23 sloves mělo pouze dlouhou variantu, obě varianty se objevily u 27 sloves. Pouze krátkou variantu měla jen dvě slovesa (*rozumět*, *popojíždět*). Vzhledem k tomu, že sloveso *rozumět* se vyskytlo dvakrát a sloveso *popojíždět* celkem čtyřikrát, není možné vyvozovat obecnější závěry. Z výše uvedených 52 sloves, u kterých byly zaznamenány alespoň dva doklady, měla krátká varianta převahu jen u čtyř z nich (u sloves *popojíždět*, *předvádět*, *rozumět*, *vytvářet*). Šlo sice o jiná slovesa než ve vzorku I nalezeném ve zpravodajské rubrice, závěr ale zůstává stejný. Dlouhá varianta má v této skupině velmi silné postavení.

Ad 2. V této skupině bylo využito celkem 237 článků, ve kterých byl nalezen alespoň jeden doklad. Jeden doklad obsahovalo 143 článků, v 63 člancích byly objeveny dva doklady, v 18 člancích tři doklady, v 8 člancích čtyři doklady a v jednom článku se vyskytlo hned pět dokladů. Pět výskytů představoval největší počet dokladů, které jsme v periodiku zaznamenali v jednom článku.

V 63 člancích, které obsahovaly dva doklady, se objevily zároveň krátká a dlouhá varianta ve 22 člancích, ve 32 člancích se vyskytly pouze dlouhé varianty a pouze krátké varianty jsme našli jen v 9 člancích. Pokud by se tyto výsledky měly porovnat s daným výzkumem, který prováděl Sojka, zjistilo by se, že současný výskyt krátké a dlouhé varianty rovněž nebyl častý, přesto k němu došlo ve více případech, než tomu bylo o pět let dříve. Obě varianty se totiž objevily v téměř 35 % článků, zatímco tehdy byly obě varianty zastoupeny pouze v 24 % všech článků. Shodně převažovaly články, v nichž měly zastoupení dvě dlouhé varianty.

V 18 článcích se třemi doklady vypadala situace tak, že v 10 z nich se objevily tři varianty dlouhé, jen 2 články obsahovaly tři krátké varianty. Ve zbylých 6 článcích se vyskytly obě varianty, a to následovně: dvě dlouhé varianty a jedna krátká ve 4 článcích, ve dvou článcích tomu bylo přesně naopak. V tomto případě je patrné, že dlouhá varianta má oproti krátké značnou převahu.

Na tomto místě je ještě vhodné zmínit, že celkem bylo v článcích nalezeno 95 krátkých variant. Z nich se 41 vyskytlo v článcích, které obsahovaly zároveň i variantu dlouhou. Šlo tedy o 43,16 % výskytů krátké varianty, která se objevila současně s variantou dlouhou v jednom článku. Ve vzorku z internetového serveru tento podíl činil pouze 31,02 %. To by mohlo svědčit o celkovém kolísání užívání obou variant u jednotlivých autorů.

Dlouhá a krátká varianta se současně vyskytly pouze ve 34 článcích, což znamená asi 36 % všech článků, ve kterých byly nalezeny alespoň dva doklady. V případě porovnávaného výzkumu se tak stalo v 72 článcích, což tehdy představovalo téměř 31 % článků se dvěma a více výskyty. Lze tedy říct, že poměr zůstává téměř stejný.

Ad 3. Dále byla předmětem zájmu otázka, zda se konkurence obou variant bude jevit totožně jak v titulcích, tak ve vlastním textu. Pro použití krátké varianty by hrál roli ten fakt, že jde o snahu ušetřit místo. V případě periodika výskyt slovesa vzoru *sází* přímo v názvu článku zaznamenaný nebyl. Jen několik se jich objevilo v podtitulcích několika článků. Šlo ale jen o ojedinělé případy, šestkrát bylo zaznamenáno sloveso vzoru *sází* v podobě dlouhé varianty a jen jednou se objevila varianta krátká.

Ad 4. Do úvahy se musela vzít také tvarová homonymie, neboť někdy může autor použít delší variantu záměrně, aby jednoznačně odlišil množné číslo od jednotného. Jde o případy, kdy jednoznačnému rozlišení nepomůže kontext. V tomto případě by k nedorozumění mohlo dojít jen v devíti případech, pokud by byla užitá krátká varianta a autoři opravdu volili variantu dlouhou. Rovněž ve shodě se Sojkou (2015) lze konstatovat, že tato situace má sice vliv na užití dlouhé varianty, ale vzhledem k celkovému počtu dokladů to není nijak zásadní.

Ad 5. Na celkovém počtu 237 článků se podílelo celkem 58 autorů. Cílem tohoto hlediska bylo zjistit, zda se bude konkurence obou variant lišit u jednotlivých autorů. Zde je nutné připomenout, že volba varianty plně závisí na osobě autora. Podíl jednotlivých autorů na

celkovém množství článků nebyl stejný, proto bylo pro účely porovnání vybráno pět z nich, kteří k celkovému počtu výskytů přispěli alespoň 25 doklady. Přehled je uveden v následující tabulce:

Jméno autora	Počet článků	Podíl dlouhé varianty
Milan Tychler	32	20/50 = 40 %
Zdeněk Hofman	27	29/32 = 90,63 %
Josef Jehlička	19	36/37 = 97,30 %
Martin Dvořák	16	19/29 = 65,52 %
Ladislav Drahokoupil	16	23/26 = 88,46 %
Celkem	110	126/173 = 72,83 %

Tabulka 2 Podíl dlouhé varianty u nejčastěji se vyskytujících autorů ve skupině A

Lze si všimnout, že těchto pět nejčastějších autorů přispělo k celkovému počtu 360 dokladů 173 doklady, což tvoří asi 48,06 %, tedy téměř polovinu všech zjištěných výskytů. Opět jde o shodný výsledek jako v případě pět let starého výzkumu.

Dále je možné pozorovat, že mezi jednotlivými autory lze vidět rozdíly, někde poměrně markantní. Pro porovnání je vhodné uvést, že největší procentní rozdíl mezi dvěma různými autory představoval dokonce 57,30 % (Josef Jehlička: 97,30 %, Milan Tychler: 40 %), o mnoho více než 35 % v dřívějším výzkumu. Z toho je možné usuzovat, že mají různí autoři různé noremní povědomí. Svou roli může hrát také skladba sloves v člancích jednotlivých autorů.

Průměrný podíl dlouhé varianty je téměř stejný jako ve výzkumu z let 2013-2014, kdy tento podíl činil 79,03 %.

5.5 Výsledky – skupina B

Skupina B představovala slovesa, jež měla kodifikovanou dubletu už před vydáním *Pravidel českého pravopisu* v roce 1993. Celkem bylo zaznamenáno 20 dokladů, a to u čtyř sloves. U nejpočetněji zastoupeného slovesa *mizet* (14 výskytů) byl podíl dlouhé varianty 0 %, stejně jako při sběru dat na serveru iDNES v letech 2013-2014. To by mohlo potvrzovat skutečnost,

že se toto sloveso od původního zakončení opravdu vzdálilo. Toto sloveso totiž procházelo vývojem od vzoru *sází* ke vzoru *trpí*. V PČP 1941 u něj byla zavedena dubleta, kromě zakončení -ejí u něj byla povolena i koncovka -í.

V této skupině se dlouhá varianta vůbec nevyskytla. Je to dáno především tím, že většinu dokladů tvořilo právě sloveso *mizet*, konkrétně podíl na celkovém množství dokladů činil 70 %. Každé z dalších nalezených sloves (*souviset*, *náležet*, *znít*) se vyskytlo pouze dvakrát, proto nelze tendence u těchto sloves v žádném případě zobecňovat. Jen připomeňme, že zatímco v korpusu SYN2013PUB (cit. dle Sojky 2015) činil podíl dlouhé varianty u slovesa *souviset* 70,57 %, ve zpravodajské rubrice na iDNES už to bylo dle Sojky 58,97 %, ve zmíněných dvou výskytech v periodiku šlo pouze o krátké varianty.

5.6 Výsledky – skupina C

Skupina C zahrnovala tzv. zdvojená slovesa. Celkem bylo v této skupině nalezeno 51 dokladů. Z většiny, a to z 94,17 % byla tvořena slovesem *mušet*. U něj činil podíl dlouhé varianty 20,83 %. Podíl zakončení -ejí byl v tomto případě nižší než u vzorku z let 2013-2014, kdy činil 26,67 %, ve výše zmíněném korpusu to bylo dokonce 31,72 %. Je ale nutné upozornit na skutečnost, že podíl dlouhé varianty u jednotlivých autorů silně kolísal. Ukázalo se, že zatímco např. u Milana Tychlera se vyskytovala pouze varianta krátká, u Josefa Jehličky to bylo přesně naopak. I zde je patrná shoda s výsledky z let 2013-2014, kdy Sojka (2015) zmiňuje kolísání krátké a dlouhé varianty u jednotlivých autorů a dochází tak k závěru, že to „*může být ovlivněno osobou autora, což může ve vzorku menšího rozsahu zkreslit celkovou hodnotu*“ (Sojka, 2015, s. 202). Přesto se dá říct, že lze u tohoto slovesa pozorovat narůstající převahu krátké varianty.

V této skupině jsme ještě zaznamenali jeden výskyt slovesa *šílet* a dva výskyty slovesa *myslet*, v obou případech pouze v podobě krátké varianty.

5.7 Shrnutí výsledků a jejich interpretace

V posledních desetiletích minulého století se zdálo, že vývoj ve 3. os. č. mn. u sloves čtvrté třídy slovesné směřuje k jednotnému zakončení -í, tedy že zakončení -í proniká dále i k ostatním slovesům vzoru *sázet*, u nichž prozatím kodifikace krátkou variantu nepřipouštěla. V devadesátých letech někteří autoři přímo volali po zavedení koncovky -í u

všech sloves (tj. po zavedení dublety) ve snaze o zjednodušení situace ve čtvrté třídě slovesné. Předpokládalo se, že tento započatý vývoj bude dále pokračovat a zakončení -í u těchto sloves bude postupně získávat převahu nad dlouhou variantou.

Jak je vidět, ani výzkum z let 2018-2019 tuto skutečnost jednoznačně nepotvrdil. Ve výzkumu, jehož výsledky publikoval Sojka v *Naší řeči* v roce 2015, byl podíl ve vzorku I u sloves s kodifikovanou variantou -í od roku 1993 77,87 %. V našem výzkumu, ve skupině A, tedy o pět let později, a současně již 25 let od kodifikace z roku 1993, je situace velmi podobná. Ve skupině A, která odpovídala Sojkově vzorku I, činil podíl dlouhé varianty 73,61 %. O několik procentních bodů se tento poměr sice snížil, ale můžeme říct, že nijak výrazně.

Pro důkaz o perspektivnosti krátké varianty uvádí Sojka (2015) hned několik důvodů, jež uplatníme i v interpretaci výsledků našeho výzkumu.

Pokud se totiž u nějaké varianty projevuje výrazná tendence k pronikání do spisovného jazyka, její kodifikace by tento jev měla ještě podpořit (Sojka, 2015). Texty zahrnuté do našeho výzkumu pocházely od 58 autorů, z nichž velké množství přispělo pouze jedním či dvěma články, a většina z nich byla spíše mladšího středního věku, nikdo z nich však krátkou variantu výrazně neupřednostňoval.

Je tedy otázka, z jakého důvodu dlouhá varianta výrazně převažuje nad variantou krátkou. Co se týče vlivu školní jazykové výchovy, říká Sojka (2015), že není příliš pravděpodobné, že by učitelé byli schopni všechny žáky odradit od užívání krátké varianty.

Mohlo též jít o pouhou náhodu, k tomu bychom však potřebovali podrobné srovnání v jiných periodikách. Ačkoliv byl počet dokladů omezený, byl průběžně sbírán v období dvou let. Články v periodiku se vyznačovaly spisovností, navíc volba varianty plně závisí na jednotlivých autorech.

Jak již bylo řečeno výše, autoři dávali přednost dlouhé variantě v případech, kdy bylo nutné rozlišit množné číslo od jednotného. Z toho můžeme usuzovat, že by nejpravděpodobnějším důvodem, jak říká Sojka (2015), bylo funkční hledisko, tj. schopnost dlouhé varianty jednoznačně rozlišit gramatický význam, tzn. jednoznačně signalizovat, že se jedná o množné číslo.

Zároveň se ukázalo, že rozdělení sloves do tří skupin má smysl. Rozdíl je patrný zejména mezi skupinami A a B. Připomeňme, že skupina B obsahovala slovesa, u nichž bylo zakončení -í připuštěno již dlouho před rokem 1993. U těchto sloves, na rozdíl od sloves ve skupině A, opravdu převládala krátká varianta. Ve skupině B (z dvaceti dokladů) se dokonce dlouhá varianta neobjevila ani jednou.

Tereza Nádassy (2020), jež se ve své bakalářské práci věnuje nejen variantním tvarům sloves vzoru *sází*, ale především dějovým adjektivům od nich utvořených (tj. typu *sázející*), dospívá k závěru, že u adjektiv utvořených od sloves, u nichž byla dubleta kodifikována již před rokem 1993, byl podíl krátké varianty jen nepatrně nižší než výskyt dlouhé varianty. Zároveň dodává, že dokonce u některých sloves zcela krátká varianta převládla. Naopak u těch sloves, u nichž dubletu připustila až plošná kodifikace z roku 1993, se krátká varianta adjektiv téměř nevyskytla (Nádassy, 2020, s. 35).

Pokud tedy porovnáme tyto dvě skupiny, můžeme konstatovat, že časový faktor, tj. jak dlouho uplynulo u jednotlivých sloves od kodifikace dublety, je podstatný.

6 Závěr

Tato bakalářská práce se zabývala dlouho sledovaným tématem variantnosti uvnitř čtvrté přítomné třídy slovesné, resp. konkurencí tvarů 3. os. plurálu indikativu přítomny vzoru *sází* ve spisovné češtině. Cílem bylo zjistit, jestli a v jaké míře se v úzu projevuje tendence po vyrovnávání tvarů v dané slovesné třídě ve 3. os. č. mn. (podle vzorů *prosí* a *trpí*) a zjištěné výsledky porovnat s výsledky publikovanými o pět let dříve v *Naší řeči*.

Problematika konkurence spisovných variant typu *oni sází* a *oni sázejí* byla nejprve představena v teoretické části. Největší pozornost byla věnována vývoji této tvaroslovné konkurence, a to od konce 10. století až do současnosti. Podrobně byla popsána situace ve 20. století, kdy byla daná problematika velmi sledovaná. Příspěvky, které o ní pojednávaly, se objevovaly jak v časopisech *Naše řeč* a *Slovo a slovesnost*, tak v monografiích jednotlivých odborníků. Dané období vyvrcholilo v roce 1993 kodifikací krátké varianty, tj. připuštěním dublety *-í/-ejí* u sloves vzoru *sází*.

Empirická část zahrnovala výzkum, v rámci něhož byly využity doklady krátké či dlouhé varianty u sloves vzoru *sází* nalezené v psaném textu, v periodiku *Rybářství*, mezi lety 2018-2019. Výsledky tohoto výzkumu byly následně porovnávány s výzkumem uskutečněným v letech 2013-2014 Pavlem Sojkou, jenž své závěry publikoval v *Naší řeči* v roce 2015.

Ukázalo se, že u sloves ve skupině A, u nichž kodifikace připustila krátkou variantu až v roce 1993, stále výrazně převažuje varianta dlouhá (tento podíl činil 73,75 %). U čtyř sloves s alespoň deseti doklady byl dokonce podíl dlouhé varianty vyšší než její průměrný výskyt v celé skupině A. Nižší podíl dlouhé varianty mělo pět sloves (*chybět*, *pouštět*, *vyrábět*, *vytvářet*, *ztrácet*). Sloveso *chybět* však jen nepatrně, na rozdíl od pět let starého výzkumu, kdy tento podíl činil pouhých 31,83 %. Vzhledem k tomu, že Sojka (2015) poukazyval na pozvolný ústup dlouhé varianty, je tento nesoulad zřejmě způsoben malým počtem dokladů tohoto slovesa. Výrazně nižší podíl dlouhé varianty jsme zaznamenali pouze u slovesa *vytvářet* (41,18 %), oproti staršímu výzkumu, kdy podíl dlouhé varianty u tohoto slovesa byl sice nižší než v celém vzorku I, přesto činil 71,43 %. Bylo by jistě zajímavé sledovat, jaký bude další vývoj, zda šlo jen o náhodu, nebo se u tohoto slovesa potvrdí ústup dlouhé varianty.

U sloves, u nichž kodifikace připouštěla dubletu -í/-ejí již před rokem 1993, jsme zaznamenali u všech 20 dokladů pouze krátkou variantu. Nejvíce výskytů (celkem 14) jsme shromáždili u slovesa *mizet*, u něhož PČP 1941 nově kodifikovala zakončení -í. Můžeme říci, že se potvrzuje odklon tohoto slovesa od původního zakončení, tedy přechod od vzoru *sází* ke vzoru *trpí*. Ostatní tři slovesa (*souviset*, *náležet*, *znít*) se ve skupině B objevila jen dvakrát. Nelze tak soudit, zda se např. sloveso *souviset* vrací ke vzoru *trpí*, jak naznačoval Sojka (2015), či nikoliv. Protože se tuto tendenci nepodařilo průkazně potvrdit, ani vyloučit, bude třeba další sledování vývoje.

Ve skupině tzv. zdvojených sloves měla opět výraznou převahu krátká varianta. Nutno ale podotknout, že byla z velké části zastoupena slovesem *muset*. U tohoto slovesa činil podíl krátké varianty 79,17 %, její převaha je ještě větší než ve vzorku III získaného na internetovém serveru iDNES. Zároveň je třeba připomenout, že se výskyt jednotlivých variant výrazně lišil u různých autorů.

Shrneme-li uvedené poznatky, dojdeme k závěru, že se výzkum v mnoha ohledech shoduje s výzkumem Pavla Sojky z let 2013-2014. Mimo jiné se též ukázalo, že je vhodné posuzovat vývojové tendence odděleně v uvedených třech skupinách. Zejména časový faktor, tj. časový úsek, který uplynul od kodifikace dublety -í/-ejí, se jeví jako velmi zásadní. V budoucnu bude zajímavé sledovat, zda se bude podíl krátké varianty u sloves, u nichž byla nově připuštěna dubleta až v roce 1993, se zvyšujícím se časovým odstupem od kodifikace přece jen postupně zvyšovat.

7 Seznam použitých informačních zdrojů

BENEŠ, Martin. *Úvod do teorie jazykové správnosti*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2019. Humanitas. ISBN 978-80-7308-910-8

CUŘÍN, František. *Vývoj spisovné češtiny: vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických a pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

CUŘÍN, František a Jiří NOVOTNÝ. *Vývojové tendence současné spisovné češtiny a kultura jazyka: studijní příručka pro posluchače filozofické a pedagogické fakulty*. 2. uprav. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

CVRČEK, Václav. *Regulace jazyka a Koncept minimální intervence*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Studie z korpusové lingvistiky. ISBN 978-80-7106-600-2

Časopis Rybářství. *Periodik* [online]. Mikropost, © 2001 - 2021 [cit. 2021-7-4]. Dostupné z: <https://www.periodik.cz/predplatne/casopis.php?akce=titul&titul=2236>

ČECHOVÁ, Marie a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. 3., rozšířené a upravené vydání. Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.

DOKULIL, Miloš. Vývojové tendence časování v současné spisovné češtině. In: DANEŠ, František a kol. *O češtině pro Čechy: jazyková příručka*. 2. vydání. Praha: Orbis, 1963, s. 210-239.

GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého*. Díl III, Tvarosloví. Část II. Časování. Praha a Vídeň: F. Tempský, 1898. Dostupné z:

<https://archive.org/details/HistorickaMluvniceJazykaCeskeho.DilIII.Tvaroslovi.II.Casovani.JanGebauer./page/n255/mode/2up>

HOMOLÁČ, Jiří a Iva NEBESKÁ. Příspěvek ke kritické analýze pojmu jazyková norma. In: *Slovo a slovesnost* [online]. 2000, 61(2), 102-109 [cit. 2021-6-29]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3884>

CHLOUPEK, Jan. *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1986.

CHLOUPEK, Jan. *Knížka o češtině*. Praha: Odeon, 1974.

CHLOUPEK, Jan. Tvary třetí osoby mn. č. přít. času ve východomoravských nářečích. In: *Naše řeč* [online]. 1963, 46(2), 65-70 [cit. 2021-6-26]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4938>

CHROMÝ, Jan. O nazírání a vnímání jazykového vývoje, zejména nedávného. In: *Naše řeč* [online]. 2008, 91(2), 96-79 [cit. 2021-6-26]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7984>

CHROMÝ, Jan. Zdvojená slovesa v současné češtině. In: *Naše řeč* [online]. 2013, 96(2), 78-84 [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=8278>

JEDLIČKA, Alois, Vladimír ŠMILAUER. Tvarosloví v školních Pravidlech českého pravopisu. In: *Naše řeč* [online]. 1958, 41(5-6), 138-149 [cit. 2021-6-26]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4622>

JEDLIČKA, Alois. Zjišťování mluvnické normy soudobé spisovné češtiny. In: *Naše řeč* [online]. 1950, 34(7-8), 121-132 [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4193>

JEDLIČKA, Alois. Z problematiky normy a kodifikace spisovné češtiny. In: *Naše řeč* [online]. 1964, 47(1), 14-22 [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4992>

JELÍNEK, Milan a Věra FORMÁNKOVÁ. Zpráva o diskusi. In: *Naše řeč* [online]. 1969, 52(2-3), 183-194 [cit. 2021-6-26]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5445>

KOMÁREK, Miroslav a kol. *Mluvnice češtiny 2*. Praha: Academia, 1986. Dostupné z: <http://stream.avcr.cz/ujc/mluvnice-cestiny-2.pdf>

KOPEČNÝ, František. Spisovný jazyk a jeho forma hovorová. In: *Naše řeč* [online]. 1949, 33(1-2), 14-22 [cit. 2021-6-26]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4100>

KRAUS, Jiří, Jaroslav KUCHAR, Alexandr STICH a František ŠÍCHA. Současný stav a vývojové perspektivy kodifikace spisovné češtiny. In: *Slovo a slovesnost* [online]. 1981, 42(3), 228-238 [cit. 2021-6-27]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2765>

LAMPRECHT, Arnošt, Dušan ŠLOSAR a Jaroslav BAUER. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: SPN, 1986.

NÁDASSY, Tereza. *Variantní tvary sloves vzoru sází a dějová adjektiva od nich utvořená - korpusový výzkum*. Praha, 2020. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka. Vedoucí práce Adam, Robert.

Pravidla českého pravopisu. Praha: Academia, 1993. ISBN 80-200-0475-0

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů. Praha: Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu, 1941

Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví: s abecedním seznamem slova a tvarů. Praha: Císařský královský školní knihosklad, 1902. Dostupné z: <http://librihostri.catholica.cz/download/GebauePravidl-r.pdf>

SGALL, Petr. Perspektivy standardní češtiny. In: *Jazykovědné aktuality* [online]. 2010, 47(3 a 4), 73-94 [cit. 2021-6-29]. Dostupné z: file:///C:/Users/Asus/Downloads/2010_3-4.pdf

Slovesa vzoru „sázet“. In *Internetová jazyková příručka* [online]. ©2008–2021. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. [cit. 2021-6-29]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=540>

Slovníček – vybrané pojmy. In *Internetová jazyková příručka* [online]. ©2008–2021. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. [cit. 2021-6-29]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=891>

SOJKA, Pavel. *Konkurence plurálních variant typu sázejí a sází ve spisovné češtině*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2020. ISBN 978-80-7603-144-9.

SOJKA, Pavel. Konkurence prezentních koncovek -í a -ejí v 3pl sloves vzoru sází v pořadu Události ČT. In: *Jazykovědné aktuality* [online]. 2016, 53(3 a 4), 84-99 [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: https://www.jazykovednesdruzeni.cz/wp-content/uploads/2020/04/2016_3-4.pdf

SOJKA, Pavel. Konkurence spisovných koncovek ve 3. os. pl. ind. préz. akt. sloves vzoru sází ve zpravodajské rubrice serveru iDNES. In: *Naše řeč*. 2015, 98(4), 190–205.

SOJKA, Pavel. Konkurence variant oni sázejí a oni sází – historie a současnost. In: *Slovo a slovesnost*. 2018, 79(2), 122-140.

ŠMILAUER, Vladimír. *Nauka o českém jazyku: pomocná kniha pro vyučování na školách 2. cyklu*. Praha: SPN, 1972. Pomocné knihy pro žáky (Státní pedagogické nakladatelství).

VÁHALA, František. Vyjde nové vydání Pravidel českého pravopisu. In: *Naše řeč* [online]. 1956, 39(7-8), 214-224 [cit. 2021-6-26]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4499>

VEČERKA, Radoslav. *Staroslověnština*. Praha: SPN, 1984.

ZUBATÝ, Josef. Chyběti, scházeti. In: *Naše řeč* [online]. 1918, 2(7), 193-199 [cit. 2021-6-26]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=357>

ZUBATÝ, Josef. Musiti. In: *Naše řeč* [online]. 1922, 6(1), 1-9 [cit. 2021-6-26]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1371>

ZUBATÝ, Josef. O úpadku našeho knižního jazyka. In: *Naše řeč* [online]. 1920, 4(1), 1-9 [cit. 2021-6-26]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=454>

ZUBATÝ, Josef. Stavěti, staviti I. In: *Naše řeč* [online]. 1926, 10(1), 1-8 [cit. 2021-6-26]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1300>